

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

*Janova 2
1000 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si*

Univerzitetni študij geodezije,
Prostorska informatika

Kandidatka:

Jožica Lužnik

Določitev tipologije podeželskih območij

Diplomska naloga št.: 827

Mentor:

doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek

Ljubljana, 2010

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana **JOŽICA LUŽNIK** izjavljam, da sem avtorica diplomske naloge z naslovom: »**DOLOČITEV TIPOLOGIJE PODEŽELSKIH OBMOČIJ V SLOVENIJI**«.

Izjavljam, da se odpovedujem vsem materialnim pravicam iz dela za potrebe elektronske separatoteke FGG.

Ljubljana, 22.02.10

BILIOGRAPHIC – DOCUMENTALISTIC INFORMAMTION

UDC: 711.3(497.4)(043.2)
Author: Jožica Lužnik
Supervisor: Alma Zavodnik Lamovšek, Assist. Prof. PhD
Title: Defining the typology of rural areas in Slovenia
Notes: 70 p., 11 tab., 20 fig., 2 graph.
Key words: rural areas, typology of rural areas

Abstract

This thesis deals with determining the typology of rural areas on the basis of internationally established methodological approaches. The attempt to define the rural areas in Slovenia is made on the basis of two selected methodological approaches. The first analysis employed the OECD methodology of classification of urban-rural areas. In order to adapt this methodology to Slovenian territory, another, indicator-based analysis was conducted, where by the indicators were selected according to a previously created typology of rural areas and according to Slovene legal bases. After the review and analysis of the indicators, individual types of rural areas were defined. The classification of rural areas was carried out in two steps. Firstly, three types of areas were determined: typical rural areas, transitional rural areas and areas of urban character. In the second step, areas were divided into demographically restricted areas, structure-restricted areas, moderately structure-restricted areas and predominantly developed areas. The comparison of these two approaches to defining rural areas showed that the urban-rural classification is more suitable for Slovenian conditions and that the differences between the two approaches are minimal. In both cases, the majority of areas are classified as intermediate and transitional rural areas. On the national level, both classifications show similar results. All urban areas are located close to the main highway cross with its centre in Ljubljana, the capital of the country. Rural areas as well as intermediate and transitional rural areas are scattered over the rest of the country's territory without any specific pattern. Based on the comparison of the two classifications, we found out that it is impossible to define homogeneous areas on the basis of only one indicator and that a combination of several indicators is necessary.

BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

UDK: 711.3(497.4)(043.2)
Avtor: Jožica Lužnik
Mentor: doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek
Naslov: Določitev tipologije podeželskih območij v Sloveniji
Obseg in oprema: 70 str., 11 pregl., 20 sl., 2 graf.
Ključne besede: podeželje, podeželska območja, tipologija podeželskih območij

Izvodček

Diplomsko delo obravnava določitev tipologije podeželskih območij na podlagi študija mednarodno uveljavljenih metodoloških pristopov. Poskus določitve podeželskih območij za Slovenijo je nato izveden na podlagi dveh izbranih metodoloških pristopov. Prva analiza je izvedena po OECD-jevi metodologiji členitve urbano-podeželskih območij. Z namenom nadgradnje te metodologije je bila za potrebe slovenskega prostora izdelana tudi analiza na podlagi kazalnikov, ki so bili izbrani glede na že izdelane tipologije podeželskega prostora ter na podlagi zakonskih podlag v Sloveniji. Po pregledu in analizi kazalnikov so bili določeni tipi podeželskih območij. Členitev podeželskih območij je bila izvedena v dveh korakih. Najprej so bili določeni trije tipi območij: tipična podeželska območja, prehodna podeželska območja ter območja mestnega značaja. V drugem koraku pa je bila izvedena še dodatna členitev na demografsko omejevana območja, strukturno omejevana območja, strukturno zmerno omejevana območja ter pretežno razvita območja. Primerjava obeh pristopov k odločanju podeželskih območij je pokazala, da je primernejša členitev urbano-podeželskih območij, ki je prilagojena slovenskim razmeram in se minimalno razlikuje od delne členitve na podlagi izbranih kazalnikov. V obeh primerih je največ območij razvrščenih v vmesna območja ter prehodno podeželska območja. Obe členitvi glede na celotno Slovenijo sta si med seboj zelo podobni. Vsa urbana območja se nahajajo blizu glavnega prometnega križa v Sloveniji, ki ima središče v samem glavnem mestu Ljubljana. Ostala podeželska območja ter vmesna in prehodno podeželska območja pa so brez posebnega vzorca razvrščena po preostalem območju Slovenije. Na podlagi primerjave obeh členitev smo ugotovili, da ni mogoče določiti homogenih območij le na podlagi enega kazalnika, temveč je potrebno uporabiti kombinacijo večih kazalnikov.

ZAHVALA

Za pomoč pri izdelavi diplomske naloge se iskreno zahvaljujem mentorici doc. dr. Almi
Zavodnik Lamovšek.

KAZALO

<i>KAZALO</i>	VI
<i>KAZALO PREGLEDNIC</i>	VIII
<i>KAZALO SLIK</i>	IX
<i>KAZALO GRAFIKONOV</i>	X
1 UVOD	1
1.1 PROBLEMSKA IZHODIŠČA IN OBMOČJE OBRAVNAVE	2
1.2 CILJI NALOGE IN PRIČAKOVANI REZULTATI	3
<i>1.2.1 Pričakovani rezultati naloge</i>	<i>4</i>
2 PREGLED NAJPOMEMBNEJŠIH IZHODIŠČ	5
2.1 OPREDELITEV PODEŽELJA	5
2.2 PREGLED IZHODIŠČNIH VIROV, POMEMBNIH ZA DOLOČITEV TIPOLOGIJE PODEŽELSKIH OBMOČIJ	7
<i>2.2.1 Zelena knjiga o teritorialni koheziji EU</i>	<i>7</i>
<i>2.2.1.1 OECD urbano-ruralna klasifikacija</i>	<i>8</i>
<i>2.2.1.2 Druge členitve regij</i>	<i>10</i>
<i>2.2.2 ESPON projekt 1.1.2 Urban-Rural in členitve naselij</i>	<i>10</i>
<i>2.2.3 Slovenska dela in členitve podeželskih območij</i>	<i>13</i>
<i>2.2.3.1 Členitev slovenskega podeželja</i>	<i>14</i>
<i>2.2.3.2 Razvojno-tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji</i>	<i>16</i>
<i>2.2.3.3 Statistike razvoja podeželja</i>	<i>18</i>
<i>2.2.4 Normativna izhodišča</i>	<i>22</i>
<i>2.2.4.1 Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja</i>	<i>22</i>
<i>2.2.4.2 Uredba o vrednosti meril za določitev območij s posebnimi razvojnimi problemi in določitvi občin, ki izpolnjujejo ta merila</i>	<i>23</i>
<i>2.2.4.3 Uredba o pogojih in merilih za dodeljevanje spodbud, pomembnih za skladni regionalni razvoj</i>	<i>24</i>
<i>2.2.5 Zaključne ugotovitve</i>	<i>26</i>
3 METODOLOŠKI PRISTOP K DOLOČANJU TIPOLOGIJE PODEŽELSKIH OBMOČIJ	31
3.1 NAČIN DELA IN IZDELAVA ANALIZ	31
3.2 IZBOR KAZALNIKOV ZA IZDELAVO ANALIZE PODEŽELSKIH OBMOČIJ	32
3.3 PODATKI IN PREDHODNE PRIPRAVE PODATKOV ZA OBDELAVO	35

4	REZULTATI ANALIZE PODEŽELSKIH OBMOČIJ	45
4.1	REZULTATI ČLENITVE URBANO-PODEŽELSKIH OBMOČIJ.....	45
4.2	REZULTAT RAZVRSTITVE S POMOČJO IZBRANIH KAZALNIKOV	49
4.3	PRIMERJAVA OBEH IZBRANIH METOD	51
5	ZAKLJUČEK.....	55
	VIRI.....	59

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 2.1:	Merilo razvrstitev glede na metodologijo OECD (Zelena knjiga o teritorialni koheziji, 2008)	8
Preglednica 2.2:	Pristopi definiranja urbano-podeželskih območij (1.1.2 Urban-Rural relations in Europe, 2006)	11
Preglednica 2.3:	Uporabljeni kazalniki v analizi urbano-podeželskih območij (ESPON 1.1.2, 2006)	13
Preglednica 2.4:	Kazalniki za členitev podeželja na več območij (Kladnik, Ravbar, 2003)	14
Preglednica 2.5:	Kazalniki za členitev podeželja (Kladnik., Ravbar, 2003)	15
Preglednica 2.6:	Kazalniki za tipologijo podeželsko-urbanih območij (Statistika razvoja podeželja (2006)	19
Preglednica 2.7:	Primerjava kazalnikov uporabljenih v pregledanih virih	27
Preglednica 3.1:	Delovna verzija kazalnikov glede na Zakon (ZSRR-1, 2005)	33
Preglednica 3.2:	Predlagan nabor kazalnikov za določitev tipologije podeželskih območij za Slovenijo	34
Preglednica 3.3:	Podrobna delitev podeželskih območij	34
Preglednica 4.1:	Primerjava členitve urbano-podeželskih območij po OECD-jevi metodologiji s členitvijo območij na podlagi izbranih kazalnikov	52

KAZALO SLIK

Slika 2.1:	Prikaz razvrstitve urbano-podeželskih območij na ravni NUTS3 (Zelena knjiga o teritorialni koheziji, 2008)	9
Slika 2.2:	Osnovna tipološka členitev podeželja v Sloveniji (Razvojno-Tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji, 2000)	17
Slika 2.3:	Podrobna tipološka členitev podeželja v Sloveniji (Razvojno-tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji, 2000)	18
Slika 2.4:	Podeželsko-urbana členitev (Statistika podeželja, 2006)	20
Slika 2.5:	Evrostatova ruralno/urbana razvrstitev (Statistika razvoja podeželja, 2006)	21
Slika 2.6:	Sintezni prikaz in primerjava rezultatov raziskave z opredelitvijo urbanih središč v SPRS (2004) ter lokalnimi zaposlitvenimi sistemi (RePUS 2007) (Prosen in sod., 2008)	25
Slika 3.1:	Prikazana gostota prebivalstva po občinah (SURs, 2007)	37
Slika 3.2:	Delovno aktivno prebivalstvo - kmetijske dejavnosti (SURs, 2007)	37
Slika 3.3:	Indeks staranja prebivalstva (SURs, 2007)	38
Slika 3.4:	Odstotni deleže delovnih migrantov (SURs, 2007)	39
Slika 3.5:	Indeks spremembe prebivalstva po občinah med letoma 2007-2009 (SURs)	40
Slika 3.6:	Prikaz stopnje registrirane brezposelnosti po občinah (SURs, 2007)	41
Slika 3.7:	Naselja vključena v raziskavo (GURS, 2007)	42
Slika 3.8:	Občine vključene v raziskavo (GURS, 2007)	43
Slika 4.1:	Razdelitev naselij glede na gostoto prebivalstva na urbana in podeželska naselja (gostota < 150 preb./km ²)	46
Slika 4.2:	Razdelitev naselij glede na gostoto prebivalstva na urbana in podeželska naselja (gostota < 100 preb./km ²)	46
Slika 4.3:	Prikaz členitve urbano-podeželskih območij pri delitvi naselij z mejno vrednostjo gostote 100 preb./km ²	47
Slika 4.4:	Prikaz členitve urbano-podeželskih območij pri delitvi naselij z mejno vrednostjo gostote 100 preb./km ²	48
Slika 4.5:	Delna razvrstitev podeželskih območij s pomočjo nabora kazalnikov	50
Slika 4.6:	Končna razvrstitev podeželskih območij določenih na podlagi izbranih kazalnikov	50

KAZALO GRAFIKONOV

Grafikon 3.1:	Prikaz gostote prebivalstva v Sloveniji med leti 2000-2009 (SURS)	36
Grafikon 3.2:	Indeks spremembe prebivalstva v Sloveniji med leti 1999-2009 (SURS)	40

1 UVOD

V današnjem svetu je za preživetje najpomembnejše sodelovanje. Prav tako je sodelovanje pomembno na področju prostorskega razvoja, ter izkoriščanja njegovih potencialov. Tega se zavedajo tudi v Evropskem parlamentu, zato so odprli razpravo o teritorialni koheziji. Pripravili so Zeleno knjigo o evropski teritorialni koheziji (2008), ki je odgovor na ministrsko srečanje (srečanje ministrov, pristojnih za prostorsko načrtovanje in regionalni razvoj) v Leipzigu leta 2007. Ta dokument začne razpravo o teritorialni koheziji, da bi poglobil razumevanje tega pojma in njegovega pomena za politiko in sodelovanja. Dotakne se ozemeljskega vidika ekonomske in socialne kohezije, obravnava problem poseljenosti, opiše regije s posebnimi potrebami ter predstavi problem povezovanja območij v smislu premagovanja razdalj. Predpostavi tudi, da je težave s povezanostjo in koncentracijo možno učinkovito reševati le s tesnim sodelovanjem na različnih ravneh.

Prve razprave o teritorialni koheziji so se razvijale že v začetku devetdesetih let 20. stoletja in so že obrodile sadove, ki so vidni v programih sodelovanja, na primer INTERREG in v vzpostavitvi Evropskega omrežja za opazovanje teritorialnega razvoja in kohezije (ESPON¹).

V tem dokumentu si prizadevajo poudariti trajnostni razvoj na področju celotne Evropske Unije (v nadaljevanju EU), pa čeprav bi to pomenilo, da pri določenih regijah ne bi upoštevali teritorialnih in upravnih meja. Evropski ministri, pristojni za prostorsko načrtovanje in regionalni razvoj se zavedajo, da je ozemeljska raznolikost EU ključno sredstvo, ki lahko prispeva k trajnostnemu razvoju le-te kot celote. Ta vidik opozarja, da številnih vprašanj ne moremo obravnavati le z upoštevanjem upravnih meja, temveč je treba obravnavati odziv večjih regij ali večjega števila držav, med-tem ko je nekatera vprašanja treba obravnavati najprej na lokalni ali sosedski ravni. To pomeni, da je potrebno dobro poznavanje same sestave posamezne regije oziroma države, njenih prednosti, slabosti ter razvitost nasploh. S

¹ ESPON je ustanovljen za podporo razvoju politik in izgradnji evropske znanstvene skupnosti na področju teritorialnega razvoja. Glavni cilj je povečati splošen obseg znanja o ozemeljskih strukturah, trendih in vplivov politike v razširjeni Evropski uniji (www.espon.eu)

tem pa bi v sodelovanju z drugimi regijami, tako na državni kot meddržavni ravni pripomogle k boljšemu in trajnejšemu razvoju Evrope kot celote. Razvitost posameznih regij pa lahko opazujemo tudi glede na deleže podeželskih območij v regijah, ki običajno še vedno predstavljajo manj razvita območja regije oziroma države.

Tudi v Sloveniji podeželje predstavlja pomemben del prostora in družbe, saj zavzema okrog 93 odstotkov celotnega ozemlja in 60 odstotkov vsega prebivalstva (Kovačič in sod., 2000). Z določitvijo teh območij pa bi lahko pripomogli k boljšemu poznavanju stanja v prostoru ter s tem tudi k boljšim odločitvam glede razvoja celotne države.

Prav zato smo se odločili, da bomo v diplomski nalogi skušali določiti tipologijo podeželskih območij v Sloveniji. S tem namenom smo pregledali že izdelane raziskave na tem področju v Sloveniji ter si pomagali z metodološkimi izkušnjami in primeri iz tujine. Zaradi posebnosti in velike raznolikosti slovenskega teritorija je bilo treba dopolniti metodološki okvir ter nabor kazalnikov za izdelavo tipologije podeželskih območij. Za določitev kazalnikov smo kot izhodišče uporabili tudi Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (2005) in Uredbo o vrednosti meril za določitev območij s posebnimi razvojnimi problemi in določitvi občin ki izpolnjujejo ta merila (2000).

1.1 PROBLEMSKA IZHODIŠČA IN OBMOČJE OBRAVNAVE

Podeželje srednje in vzhodne Evrope je bilo med obdobjem prehoda v tržno gospodarstvo podvrženo številnim spremembam. V prehodnem obdobju podeželju ni bilo namenjene večje pozornosti, kar je posledično povzročalo tudi zaostanek v razvoju teh območij (Rodela, 2005) na omejenih območjih evropskega prostora.

Prav tako so spremembe v razvoju pustile svoj pečat na slovenskem podeželju. Če povzamemo članek Klemenčiča (2005) z naslovom Poskus opredelitve sodobnih problemov razvoja kulturne pokrajine slovenskega podeželja, v katerem je zapisal, da je današnja podoba kulturne krajine slovenskega podeželja rezultat več desetletij dolgega preoblikovanja klasične statične agrarne družbe v kulturno krajino dinamične moderne družbe. To preoblikovanje naj bi potekalo v treh fazah ki so bile soodvisne od specifičnih oblik gospodarskega in političnega

razvoja. Prva faza je trajala do konca druge svetovne vojne, zanjo je bila značilna maksimalna izkoriščenost kmetijskih zemljišč in to ne glede na naravne danosti. Druga faza je trajala od konca druge svetovne vojne pa do osamosvojitve Slovenije, ko se je začelo uvajati optimalno izkoriščanje zemlje, kar je privedlo do opuščanja obdelave manj primernih kmetijskih zemljišč. Osamosvojitve Slovenije pomeni začetek tretje faze razvoja slovenskega podeželja. To je obdobje velikih sprememb v zunanji podobi podeželja, ki sta jih vzpodbujala tranzicija iz socialističnega na družbeno lastnino vezanega gospodarskega sistema v zasebno in tržno usmerjeno kmetijstvo ter uveljavljanje kmetijskega reda EU, ki je sledilo priključevanju Slovenije k EU.

Učinki teh faz se kažejo v prepletenosti elementov klasičnega bolj ali manj samooskrbnega kmetijstva z oblikami modernega tržno naravnane kmetijstva. Ta prepletenost se najbolj izraža v zemljiški in posestni strukturi ter v gospodarski in socialni strukturi prebivalstva.

Slabši razvoj podeželja ni le posledica hitre industrializacije, temveč tudi delnega zapostavljanja kmetijstva v razvojnih politikah države, težkih naravnih razmer za intenzivno kmetovanje ter slabo razvite gospodarske in socialne infrastrukture (Kovačič, Perpar, 2002).

S pomočjo izdelane tipologije podeželskih območij bi lahko pripomogli k izboljšanju regionalnih politik in politik razvoja podeželja in s tem k zmanjšanju razlik v razvoju med posameznimi območji ali regijami. S samo določitvijo podeželskih območji, bi pokazali na razvojne razlike in s tem pripomogli, da bi temeljni cilj razvojne politike države bolj konkretno zastavili in ga s tem vsaj približali uresničitvi, saj je popolno izenačenje območij oziroma regij nemogoče.

1.2 CILJI NALOGE IN PRIČAKOVANI REZULTATI

Cilj naloge je bil izdelati tipologijo podeželskih območij, na podlagi katere bo mogoče v bodoče usmerjati njihov razvoj ter oblikovati politike in ukrepe za izboljšanje stanja na posameznih slabše razvitih območjih. Pri tem smo izhajali iz že znanih metodologij

predlaganih v Zeleni knjigi o teritorialni koheziji (2008) ter tipologijo podeželskih območij določili glede na gostoto poselitve (metodologija, ki so jo razvili za potrebe OECD²).

Ključni namen naloge je dopolnitev nabora kazalnikov za izdelavo tipologije podeželskih območij, ki bo ustrezala slovenskim razmeram ter poudarila posebnosti posameznih podeželskih območij.

1.2.1 Pričakovani rezultati naloge

Z uporabo različnih metodologij in naborov kazalnikov bomo določili tipologijo slovenskih podeželskih območij. Pričakujemo, da bomo z uporabljenimi metodami pridobili primerljive rezultate in ne bo bistvenih razlik med posameznimi metodologijami. S tipologijo podeželskih območij, želimo določiti območja, ki bodo predstavljala homogene enote, s podobnimi lastnostmi na približno enaki ravni razvoja. S tem bi pripomogli k boljšemu pregledu stanja razvitosti države in ustrežnejšim politikam razvoja. Z boljšo politiko razvoja je mogoče vplivati na razvoj gospodarstva v državi in s tem posledično izboljšati konkurenčnost glede na druge države. Predvsem pa bomo z nalogo skušali dokazati, da tipologija podeželja ni enoznačno določljiva in da ne moremo določiti ključa po katerem bi lahko enoznačno razvrščali podeželska območja, saj se tako prostor kot stanje v prostoru stalno spreminjata. Nabor kazalnikov bomo skušali določiti, tako da bo prikaz obstoječega stanja čim bolj realen.

² OECD je kratica za Organisation for Economic Co-operation and Develop - Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj

2 PREGLED NAJPOMEMBNEJŠIH IZHODIŠČ

Pri izdelavi naloge smo si pomagali z že izdelanimi raziskavami tako doma kot v tujini. Upoštevali smo tudi zakonske predpise, ki za urejanje podeželja veljajo v Sloveniji. Vsa ta dela smo na kratko predstavili v nadaljevanju.

2.1 OPREDELITEV PODEŽELJA

Splošno uporabne opredelitve podeželja ni. Mnogi avtorji različnih strok ga opredeljujejo v skladu s svojim področjem raziskovanja. V strokovni literaturi pa lahko zasledimo dva različna pristopa opredeljevanja podeželja. Nekateri ga opredeljujejo kot nemesto, drugi pa na osnovi njegovih značilnosti (Perpar, 2002).

Starejši viri opredeljujejo podeželski prostor zgolj kot nasprotje urbanemu prostoru in območje izven mest. Mnogi avtorji (npr.: Marinko, 1978, Klemenčič, 1978, Vrišer 1974, vsi trije cit. po Barbič, 1995) natančno opredeljujejo območje mesta, vse ostalo pa smatrajo kot podeželje. Prav tako podeželje pridobi negativen predznak, kot nekaj obrobnega in manjvrednega. Nekateri ga opredeljujejo kot rezervni prostor za širjenje mest, mestnega načina življenja ter neagrarnih dejavnosti, ki v mestu ne najdejo prostora (Kladnik, 1982).

Če želimo podeželje opredeliti zgolj kot ne mesto, lahko ugotovimo, da je to nesmiselno in nemogoče. Če je podeželje vse ostalo kar ni mesto potem s tem ne povemo kaj podeželje je in s tem ne pridobimo o njem nobene pozitivne informacije.

Nekateri avtorji obravnavajo podeželje glede na njegove značilnosti in dejavnosti, ki se v njem odvijajo. Skupne značilnosti podeželja so predvsem manjša gostota poseljenosti, manjša rast prebivalstva, preprostejša socialna razslojenost, pristnejši in pogostejši stiki prebivalcev, prevladujoča kmetijska in gozdarska raba prostora (kar še ne pomeni, da kmečko prebivalstvo prevladuje) ter manjša in bolj razpršena naselja (Kladnik, 1999).

Kmetijstvo in gozdarstvo, ki sta bili včasih edini in prevladujoči dejavnosti na podeželju, zaradi razvijanja ostalih dejavnosti izgubljata na pomenu v ekonomskem smislu. Še vedno pa opravljata enake funkcije in uporabljata pretežen del prostora. Podeželje postaja vse bolj aktivno. Sem se selijo dejavnosti, ki sedaj v mestu nimajo več prostora in s tem privabljajo na podeželje tudi mestno prebivalstvo. Kot je zapisal Klemenčič (2008) v svojem članku je ob koncu 20. stoletja slovensko podeželje doživelo pomembne kakovostne spremembe. Odrasla je mlada generacija, ki ne pozna tradicionalnega kmečkega dela in načina življenja, ki je prostorsko mobilna in uporablja informacijsko tehnologijo za povezanost z vsem svetom.

Že konec 70-ih let prejšnjega stoletja pa je podeželje dobilo nove prebivalce t.i. vikendaše, ki se pogosto ne stapljajo z okoljem in se vanj ne vključujejo. Vse to je lahko bistvenega pomena za razvoj in posledično tudi medsebojno prepletanje ter dopolnjevanje mestnega in podeželskega prostora.

Nekateri so mnenja da je potrebno opredeljevati podeželje ne le v odnosu do mest, temveč tudi v odnosu do nenaseljenih območij. Podeželje naj bi opredelili kot izven mestni prostor, kjer živijo ljudje in z njim upravljajo oz. gospodarijo.

V literaturi je možno zaslediti opredelitev podeželja kot suveren (re)produkcijski prostor, s sebi lastno funkcijsko zgradbo in oblikovno podobo. Znane so tudi opredelitve podeželja kot področje ekstenzivne rabe prostora v nasprotju z intenzivno rabo, kar je značilno za urbana okolja.

Že iz samih definicij smo lahko razbrali pomembne pokazatelje podeželskega prostora. Vendar bi bila členitev na podlagi teh definicij za nadaljnje raziskave, ki bi jih lahko opravljali na teh območjih, preenostavna in premalo strokovna. Zato smo si pri nalogi pomagali tudi z drugimi viri ter raziskavami, ki so se že ukvarjala s podobnim vprašanjem in so svoje ideje že praktično uresničili in prikazali v raznih poročilih in elaboratih. V nadaljevanju smo opisali in predstavili vse potrebne raziskave in literaturo, ki nam je bila v pomoč.

2.2 PREGLED IZHODIŠČNIH VIROV, POMEMBNIH ZA DOLOČITEV TIPOLOGIJE PODEŽELSKIH OBMOČIJ

V nadaljevanju so povzeti tuji in domači viri, ki so se že ukvarjali z vprašanjem podeželja ter določanjem tipologije podeželskih območij. Na tem področju so že izdelali nabore kazalnikov ter jih tudi praktično preizkusili na območju članic EU (projekt ESPON 1.1.2 Urban-Rural), domača literatura pa se v večini primerov omejuje na območje Slovenije. Zelena knjiga o teritorialni koheziji (2007) predstavlja smernice ter cilje in namen izdelave tipologije podeželskih območij. Na koncu so dodane še zakonske podlage (Uredba, 2000, Uredba, 2004, ZSRR-1, 2005), ki so nam prav tako služile kot izhodišče za določitev nabora kazalnikov za namen te naloge, saj predstavljajo smernice in težnje razvoja slovenskega podeželja.

2.2.1 Zelena knjiga o teritorialni koheziji EU

Zelena knjiga o teritorialni koheziji (2008) je dokument, v katerem je razložen ozemeljski vidik ekonomske in socialne kohezije. Predlagan je bil na ministrski konferenci v Leipzigu, kjer so se zbrali ministri pristojni za prostorsko načrtovanje in regionalni razvoj. Cilj teritorialne kohezije je zagotavljanje usklajenega razvoja vseh krajev na ozemlju EU, ter omogočanje državljanom, da kar najbolj izkoristijo naravne danosti. Prav tako je namen tega dokumenta, da začne razpravo o teritorialni koheziji, da bi s tem poglobila razumevanje tega pojma in njegovega pomena za politiko in sodelovanje. Tako so v dokumentu obravnavali problem poseljenosti, ki predstavlja tako prednosti kot slabosti koncentracije prebivalstva. Opisan je vzorec poseljenosti v Evropi, ki je boljši kot vzorec gospodarske dejavnosti. Koncentracija gospodarskih dejavnosti prinaša tako gospodarske dobičke, pa tudi stroške zaradi preobremenjenosti infrastrukture, visokih cen nepremičnin, socialne izključenosti in onesnaženja. Bolj uravnotežen in trajnostni razvoj bi omogočil enakomernejšo in bolj trajnostno uporabo sredstev ter s tem ustvarjanje gospodarskega dobička, razbremenitev infrastrukture in zmanjšanje pritiska na stroške, torej bi prispeval k bolj kakovostnemu življenju. Dotaknili so se tudi problema povezovanja območij v smislu premagovanja razdalj. Predpostavili so, da je težave z povezljivostjo in koncentracijo prebivalstva možno učinkovito reševati le s tesnim sodelovanjem na različnih ravneh. Namen tega dokumenta je poudariti pomen uravnoteženega in usklajenega razvoja, ki je pogojen s koncentracijo tako

prebivalstva kot gospodarskih panog, dostopnosti oziroma premagovanjem razdalj. Poudarili so sodelovanje med državami ter tudi sodelovanje znotraj posamezne države. Predstavijo tri vrste regij s posebnimi razvojnimi izzivi. Te regije so gorske³, otoške⁴ in obmejne regije. V drugem delu teritorialne kohezije so se ukvarjali z določitvijo bolj primerne prostorske enote kot je NUTS2⁵ za nadaljnja raziskovanja. Z namenom določiti podeželska območja pa so opredelili več metodologij, ki so navedene v nadaljevanju.

2.2.1.1 OECD urbano-ruralna klasifikacija

Ta metoda je bila razvita z namenom izdelave mednarodnih primerjav ruralnega stanja in trendov. Sama metodologija ima dve hierarhični ravni teritorialnih enot, to je lokalno in regionalno raven. OECD-jeva metodologija (Zelena knjiga o teritorialni koheziji, 2008) je izdelana na osnovi meril o gostoti poselitve, stopnje ruralnosti in velikosti urbanega centra v regiji. Prva raven razvrstitve pomeni razvrstitev lokalnih enot kot podeželske, če je njihova gostota poselitve manjša od 150 prebivalcev/km². Na drugi ravni te lokalne enote združijo v NUTS 3 enote z razvrstitvijo v pretežno urbana območja, vmesna območja ter pretežno podeželska območja glede na delež prebivalstva v podeželskih skupnostih.

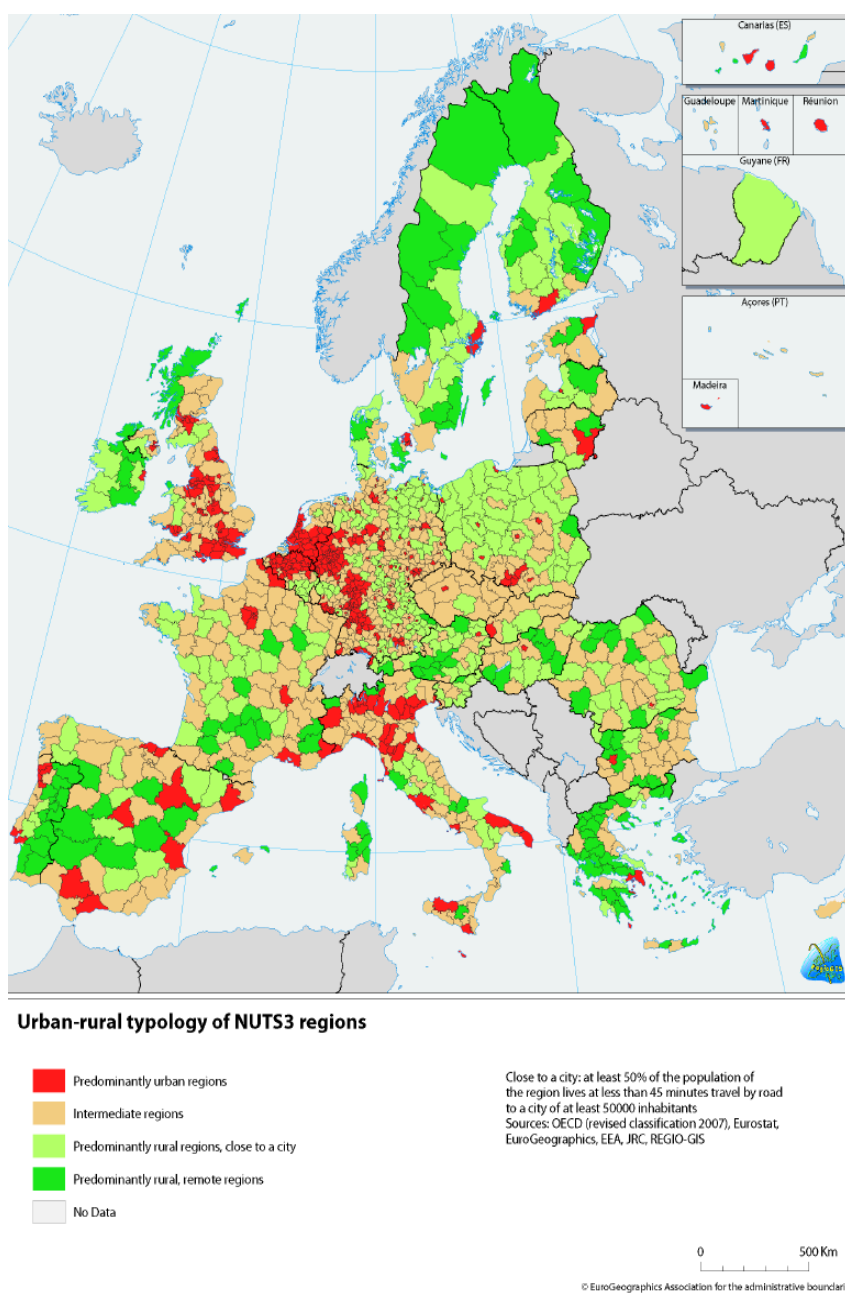
Preglednica 2.1: Merilo razvrstitev glede na metodologijo OECD (Zelena knjiga o teritorialni koheziji, 2008)

Razred	Merila razvrstitve
Pretežno podeželska naselja	delež prebivalstva v podeželskih naseljih > 15 %
Vmesna območja	15 % < delež prebivalstva v podeželskih skupnostih > 50 %
Pretežno urbana naselja	delež prebivalstva v podeželskih skupnostih > 50 %

³ **Gorske regije** so pogosto regije v katerih več kot tretjina prebivalstva živi na podeželju.

⁴ **Otoške regije** so pogosto gorate in v katerih prav tako več kot polovica prebivalstva živi v obmejnih regijah.

⁵ Standardna klasifikacija teritorialnih enot, na kratko SKTE, predstavlja nacionalni standard za namene zbiranja, evidentiranja, obdelovanja, analiziranja, posredovanja in izkazovanja statističnih podatkov po teritorialni razdelitvi Republike Slovenije na petih ravneh (SKTE1 –SKTE7) in prostorskih okolišev (SKTE 8). Standardna klasifikacija teritorialnih enot je dopolnitev skupne klasifikacije statističnih teritorialnih enot Evropske unije, na kratko **NUTS** - ime izhaja iz francoskega poimenovanja klasifikacije »Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques« - ki države članice EU po enotnih kriterijih teritorialno razčleni na prvih treh ravneh, imenovanih NUTS 1 (v našem primeru celotna država Slovenija), NUTS 2 (trenutno celotna Slovenija, od 1. januarja 2008 pa Vzhodna in Zahodna Slovenija) in NUTS 3 (12 statističnih regij). (www.stat.si)

Slika 2.1: Prikaz razvrstitve urbano-podeželskih območij na ravni NUTS3 (Zelena knjiga o teritorialni koheziji, 2008)

V *pretežno podeželska območja* spadajo regije v katerih več kot 50 % prebivalstva živi v podeželskih skupnostih. V *vmesna območja* uvrščajo regije, kjer je delež med 15 in 50 %, v *urbane območja* pa tiste regije, katerih delež je pod 50 %. Glede na velikost urbanega centra so regije razvrščene v pretežno podeželska območja, razvrstijo v vmesna območja, če ima urbani center regije več kot 200.000 prebivalcev/km², ki predstavlja najmanj 25 % populacije

v regiji. Pretežno podeželska območja pa so se delila še glede na čas potovanja do najbližjega mesta z najmanj 50.000 prebivalci. Če vsaj 50 % prebivalcev regije živi vsaj 45 minut stran, gledano glede na potovanje po cesti, so regijo razvrstili kot oddaljeno, drugače so jo razvrstili kot regijo blizu mesta.

V nadaljevanju bomo prikazali tipologijo urbano-podeželskih območij, ki so jo pripravili v Zeleni knjigi o teritorialni koheziji (2008).

Na karti so prikazane pretežno urbane regije (obravnane rdeče), vmesne regije (obarvane oranžno), pretežno podeželske regije blizu mest (obarvane svetlo zeleno), pretežno oddaljene podeželske regije (obarvane temno zeleno) sivo obarvana območja pa prikazujejo območja brez podatkov.

2.2.1.2 Druge členitve regij

Opisane so bile tudi členitve na druga območja, ki pa za namen te naloge niso pomembna in jih zato v našo nalogo nismo vključili. Ta območja so: gorske regije, redko poseljene regije, obmejne regije, metro regije, otočne regije, metro regije na osnovi funkcionalnih urbanih območij in razvrstitev naselij glede na vzorce poselitve.

2.2.2 ESPON projekt 1.1.2 Urban-Rural in členitve naselij

ESPON projekt Urban-Rural je namenjen raziskovanju odnosov med urbani in podeželskimi območji. Povezan je z ESPON 2000-2006 programom⁶. Projekt je bil izdelan na Centru za urbane in regionalne študije na tehnološki univerzi v Helsinkih⁷. Rezultati raziskav so zapisani v poročilu Urban-Rural relations in Europe (ESPON 1.1.2, 2004).

Pri izdelavi projekta so morali najprej določiti oziroma za nadaljnje raziskave razmejiti urbana in podeželska območja. Definiranja podeželskih območij so se lotili s štirimi pristopi, ki so povezani s štirimi fazami razprav, ki so potekale na temo urbano-podeželskih odnosov. V prvi fazi je potekala raziskava razvrstitve določenih območij in funkcij le teh v podeželska

⁶ **ESPON 2000-2006 Programm:** zajema več raziskovalnih projektov, ki so razvrščeni glede na prioritete v Tematke projekte, Politično pomembne projekte, Sodelovanje ter povezovanje tematskih projektov, Znanstvena podpora in vzpostavljanje mrež ter Študije in znanstveni projekti. (<http://www.espon.eu>)

⁷ **Center for Urban and Regional Studies (CURS)**, Helsinki University of Technology

območja. Ta območja so prikazali preko neurbanih karakteristik ali preko pomembnih podeželskih lastnosti kot so odprti prostor, majhna gostota poselitve ali določene vedenjske kvalitete. Druga faza pojmovanja podeželja je izpeljana s politično-gospodarskimi pristopi in s tem je bila ideja podeželja spodkopana. Razlogi sprememb v podeželskih območjih so bili pogosto začeti s strani državnega in meddržavnega gospodarstva, ne na osnovi prostora. Raziskovalci so prišli do vprašanja, če podeželska območja dejansko predstavljajo različen prostor. Nekateri so bili celo pripravljeni zavreči podeželje kot analitično kategorijo. V tretji fazi, so trdili da posameznega podeželskega prostora ni mogoče definirati. Namesto tega so predlagali da število različnih socialnih prostorov prekriva enak geografski prostor. Nanašajoč se na ta niz pristopov, je podeželje socialna sestavina, ki podpira podeželje kot pomembno raziskovalno kategorijo. Četrta faza je bila povezana z neustvarjalnimi pristopi. Trdili so da so v sodobnem času simboli postali ločeni od njihovih referenčnih sidrišč. V študijah podeželja je bila naloga prikazati kako socialno grajena podeželska območja postajajo ločena od dejanske geografije vsakodnevnega življenja v podeželskih območjih. Te razprave so pripeljale do štirih pristopov. Prvo so implicitne definicije. To pomeni določevanje območji s pomočjo literature in empiričnih analiz. Drugi pristop so statistično pridobljena območja s pomočjo določevanja kazalcev. Enak je tudi tretji pristop na osnovi statističnih analiz oziroma upoštevan je bil indeks ruralnosti.

Preglednica 2.2: Pristopi definiranja urbano-podeželskih območij (1.1.2 Urban-Rural relations in Europe, 2006)

Osnovni pristopi	Teoretični kontekst in metodologija	Vir podatkov
Implicitne definicije/razlikovanje podeželskih območij (pogosto politično ustrezen)	Navadno cenitev različnih podeželskih tipov na osnovi intuicije, teorij in obstoječih empiričnih dokazov - ne na osnovi statističnih testiranj, prav tako pa lahko služijo kot uvod kasnejšim empiričnim raziskavam in statističnim analizam: CEC (1988) – ‘Standardni tipi’ podeželskih območij, na osnovi opaženih razvojnih izzivov, OECD (1993) – urban-rural gradient differentiating between rural areas by their degree of integration with major urban centre, Marsden et al (1993) – gospodarski, politični in kulturni vzorci, von Meyer (1997) – aktivne proti zastajajočimi podeželskim regijam, Copus and Crabtree (1996) socialno-ekonomska vzdržljivost znotraj podeželskih območij, 3 atributi (populacija, gostota, gospodarska aktivnost), izmerljiv preko treh dimenzij (zgradba, delo, odvisnost) (1.1.2 Urban-Rural relations in Europe, 2006)	Več-dimenzionalna cenitev na osnovi pregledane literature in obstoječih empiričnih analiz

Osnovni pristopi	Teoretični kontekst in metodologija	Vir podatkov
Statistično izpeljana - politično ustrezno razlikovnanje podeželskih območij	Navadno razvrstitev/regionalizacija vodena v preiskovalnem duhu, toda z zbirko spremenljivk na osnovi teoretično definiranih kriterijev: Cluster analize (npr. Williams et al 1996 - socialno-ekonomski profil), analize osnovnih komponent (PCA)(Haase 1998 - odvzem, Hannan and Commins 1993 - socialna ekologija podeželskih območij), kombinacija PCA ⁸ in cluster analize (Walsh, 1980 - kmetijske regije, Lafferty et al. 1999 - odvzem), podrobno prostorsko prikazovanje posameznih spremenljivk (Cooke et al, 2000 - analize zgub) (1.1.2 Urban-Rural relations in Europe, 2006)	Več variantna, pogosto razlikovanje na osnovi spremenljivk
Statistično izpeljana, upoštevan indeks ruralnosti	Navadno razvrstitev območij na osnovi osebnih prej definiranih kriterijev, ki se nanašajo na podeželje: PCA analiza (Cloke 1977 in 1978, Clocke and Edwards 1986, Harrington and O Donoghue 1998, Mitchell and Doyle 1996), "chi square" (Hodege et al. 1996), cluster analize (Robinson 1990, Mitchell and Doyle, 1996) (1.1.2 Urban-Rural relations in Europe, 2006)	Več variantna, pogosto razlikovanje na osnovi spremenljivk
Navadno definirana podeželska razmejitev	Navadno predhodna faza v bolj podrobni analizah: pomen gostote populacije (Craig, 1985), Gostota populacije (OECD, 1994, Walford and Hockey 1991, Commins and Keane, 1994), gravitacijski model (Copus and Crabtree, 1996) (1.1.2 Urban-Rural relations in Europe, 2006)	Večinoma unikatna (pogosto spremembe na gostoti prebivalstva, razporeditev prebivalstva ali nekaterih meritev dostopnosti/razdalj)

Četrty pristop pa je nevtralna določitev podeželske razmejitve, ki so pogosto odraz gledane variacije gostote poselitve, razporeditve populacije in določevanje dostopnosti. Vsi pristopi so prikazani v preglednici 2.2.

V projektu so raziskavo nadgradili s samimi odnosi med podeželskimi in mestnimi območji. Tako da je bilo njihovo delo obširnejše in narejeno za celotno območje EU. Ta projekt je potekal v več delih oziroma korakih. Najprej so pregledali in teoretično opredelili mesta in podeželja. V prvem koraku so na podlagi izbranih kazalnikov razmejili urbana območja od podeželskih. Napisali so obsežen seznam kazalnikov za katere so domnevali, da dobro določajo strukture in tokove med urbanimi in podeželskimi regijami. Številni kazalniki so bili razvrščeni v skupine⁹. Ta seznam kazalnikov je bil priložnost za vse sodelavce projekta, da so

⁸ **PCA** (Principal component analysis) je analiza glavnih komponent, ki se jo uporablja za grupiranje spremenljivk.

⁹ Obširnejši seznam kazalnikov in tudi vse vmesne korake izbiranja kazalnikov si lahko ogledate v poročilu 1.1.2 Urban-Rural relations in Europe (2006) na spletni strani ESPON projekta: www.espon.eu.

razpravljali in pojasnili ter določili najustreznejše kazalnike za določitev podeželskih območij. Seznam kazalnikov so proučili po posamičnih perspektivah v odnosu do pojmovnega ozadja projekta, pregledov analiz glavnih trendov oblikovanja urbano-podeželskih območij v Evropi in do interesov političnih akterjev. Po proučitvi, testiranjih različnih kazalnikov za določitev podeželskih območij je bil oblikovan njihov končni seznam (preglednica 2.3), na podlagi katerega je mogoče izdelati tipologijo urbano-podeželskih območij.

Preglednica 2.3: Uporabljeni kazalniki v analizi urbano-podeželskih območij (ESPON 1.1.2, 2006)

Področje	Izdelani kazalniki
Demografski	Spremembe populacije
	Gospodarsko-socialni
	Stopnja izobrazbe (iz ESPON Action 1.1.1)
	Stopnja turizma (iz ESPON Action 1.1.1)
	Tipologija zastajanja (iz ESPON Actionm 2.1.1)
	Bruto domači proizvod
	Bruto domači proizvod po pariteti kupne moči
Zgradba	Umetno grajene površine
	Umetno grajene površine glede na BDP
	Kmetijska površina glede na BDP
	Preostale površine glede na BDP
	Delež likvidiranih urbanih podjetij
	Dostopnost do transportnih terminalov

Rezultati teh analiz so prikazani za vsako državo EU posebej, ni pa prikazane nobene sintezne karte oziroma prikaza določitve podeželskih območij celotne EU, zato rezultatov nismo vključili v nalogo.

2.2.3 Slovenska dela in členitve podeželskih območij

V Sloveniji tema členitve podeželskih območij še ni dobro raziskana, zato je literature o tem še relativno malo. Večinoma prevladujejo članki o možnostih, potrebah po določitvi tipologije podeželskih območij, možnostih razvoja in podobno. Kljub temu lahko navedemo dva referenčna vira avtorjev Kladnik in Ravbar (2003) ter Fabjan, Gosar, Kovačič, Perpar (2002), ki govorita prav o členitvi slovenskega podeželja.

2.2.3.1 Členitev slovenskega podeželja

V raziskavi Členitev slovenskega podeželja Kladnik in Ravbar (2003) opisujeta dva načina določevanja podeželskih območij Slovenije. Raziskave in analize enega so napravili na Inštitutu za agronomijo drugega pa na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU. Na Inštitutu za geografijo so uporabili kazalnike ki ponazarjajo stanje razvitosti, ključne naravne razmere ter razvojne procese.

Temeljno izhodišče njihove raziskave je bila tipološka členitev organizacije OECD iz leta 1994, ki razlikuje tri temeljne tipe območij. Ti tipi so obmestje, značilna podeželska območja ter območja praznjenja. Značilna podeželska območja se delijo še v tri podrazrede: ravninska območja, gričevnata območja ter hribovita in gorska območja. Prav tako se tudi območja praznjenja razdelijo še v tri podrazrede, ki so: območja intenzivnega praznjenja, območja zmernega praznjenja ter območja potencialnega praznjenja. Vsako od območij je določeno na podlagi različne kombinacije kazalnikov prikazanih v preglednici 2.4. Namen členitve slovenskega podeželja je bil tudi dejansko notranja členitev podeželja na več območij.

Preglednica 2.4: Kazalniki za členitev podeželja na več območij (Kladnik, Ravbar, 2003)

Naziv območja	Kazalniki	Merilo členitve
Obmestje	Gostota prebivalstva	> 200 ljudi na km ² ali
	Gostota prebivalstva	od 100 do 200 ljudi na km ²
	Indeks gibanja števila prebivalcev (1981-1991)	> 110
	Delež kmečkega prebivalstva	< 10 %
Značilna podeželska območja		Prostor med primestnimi območji in območji praznjenja
→ ravninska območja	Nadmorska višina	več kot 50 % ozemlja do 400 m nm
→ gričevnata območja	Nadmorska višina	več kot 50 % ozemlja med 400 in 600 m nm
→ hribovita in gorska območja	Nadmorska višina	več kot 50 % ozemlja nad 600 m nm
Območja praznjenja		
→ intenzivno praznjenje	Indeks gibanja števila prebivalcev (1961-1991)	< 97.5
	Indeks gibanja števila prebivalcev (1981-1991)	< 97.5
	Indeks staranja 1991	> 72
→ zmerno praznjenje	Indeks gibanja števila prebivalcev (1961-	< 97.5

Naziv območja	Kazalniki	Merilo členitve
→ potencialno praznjenje		1991)
	Indeks gibanja števila prebivalcev (1981-1991)	< 97.5
	Indeks staranja 1991	< 72
	Indeks gibanja števila prebivalcev (1981-1991)	< 97.5
	Indeks staranja 1991	> 72

Glavni cilj raziskave na Inštitutu za geografijo je bil najbolj dosledno in sistematično objektivizirati stopnjo razvitosti slovenskega podeželja, upošteva najrazličnejše kazalnike, ki po mnenju raziskovalcev odražajo tako naravne razmere kot stanje kmetijskih in nekmetijskih dejavnosti ter stopnjo potenciala prilagoditve nanje. Podeželje, njegove potenciale in stopnjo razvitosti, je potrebno ovrednotiti celovito. Za potrebe njegove členitve so poskušali izbrati čim objektivnejše in kar najbolj celovite kazalnike, ki odražajo temeljne značilnosti naravnih razmer z omejitveni dejavniki v kmetijstvu, zemljiške strukture, posestne strukture, prebivalstvenih razmer, ekonomske moči, kakovosti delovnih mest, brezposelnosti, personalne infrastrukture, negativnih učinkov obmejnosti ter okoljskih obremenitev v pokrajini, povzročenih s kmetovanjem. Uporabljeni kazalniki so prikazani v preglednici 2.5. Izbor le-teh pa so prilagodili razpoložljivim dostopnim podatkom.

Preglednica 2.5: Kazalniki za členitev podeželja (Kladnik., Ravbar, 2003)

Razvojna gibalna na podeželju	Merila	Kazalniki in raven zajemanja	
Naravni omejitveni dejavniki	naravni viri	povprečna nadmorska višina ozemlja /naselje	
	omejitveni dejavniki		povprečni naklon površja / naselje
			zakrasela območja / poligon, naselje
			mokrotna območja / poligon, naselje
			poplavna območja / poligon, naselje
			območja , ki jih je l. 1999 prizadela suša / poligon, naselje
			območja z izrazito temperaturno inverzijo - prizadela slana močnim vetrovom izpostavljena območja
Zemljišča in kmetijski sistemi	zemljiška struktura	delež kmetijskih zemljišč 1994 (Katastrska občina, naselja)	
		tip kmetijskega sistema 1985 (statistični cenilni okoliš, naselja)	
Posestne razmere	posestna struktura	povprečna velikost zemljišč v obdelavi 1991 (naselja)	
	zemljiška razdrobljenost	povprečna velikost obdelovalnih zemljišč 1991 (naselje)	

Razvojna gibalna na podeželju	Merila	Kazalniki in raven zajemanja
Prebivalstvena struktura		povprečna velikost parcele 1994 (katastrska občina, naselja)
	demografska struktura	spreminjanje števila prebivalcev 1961-1996 (naselja)
	socialnoekonomska struktura	spreminjanje števila prebivalcev 1981-1996 (naselja)
		starostni indeks 1991 (naselja)
		selitvena bilanca med letoma 1982 in 1998 (naselja)
		delež kmečkega prebivalstva 1991 (naselja)
Gospodarska učinkovitost in Trg delovne sile		delež gospodinjstev na kmetijskih gospodarstvih 1991 (naselja)
	gospodarska moč	ekonomska uspešnost gospodarstva (bruto dodana vrednost na prebivalca) leta 1999 (občina, naselje)
	brezposelnost	število gospodarskih organizacij na 1000 prebivalcev leta 1999 (občina, naselje)
	ekonomsko-geografska struktura	delež zasebnih podjetij leta 1999 (občina, naselje)
Personalna infrastruktura	zaposlenost v kmetijstvu	bruto osnova za dohodnino na prebivalca 1999 (občina, naselja)
		delež brezposelnih leta 1999 (občina, naselje)
		seštevek gostote preb. in gostote delovnih mest na km ² leta 1996 (naselja)
		delež dnevnih migrantov leta 1999 (občina, naselje)
		delež aktivnega prebivalstva od vsega aktivnega prebivalstva 1991 (naselje)
	izobrazbena struktura	delež prebivalstva s srednjo, višjo in visoko izobrazbo leta 1991 (naselje)
Obmejnost		število študentov na 1000 preb. Leta 1997 (naselje)
	manj razvita obmejna območja	razvojno omejevana območja ob hrvaški meji (občina, naselje)
Stanje okolja	kmetijsko obremenjevanje okolja	kmetijsko obremenjevanje okolja iz razpršenih virov (naravna pokrajina, naselje)
		točkovno obremenjevana okolja (naselje)

2.2.3.2 Razvojno-tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji

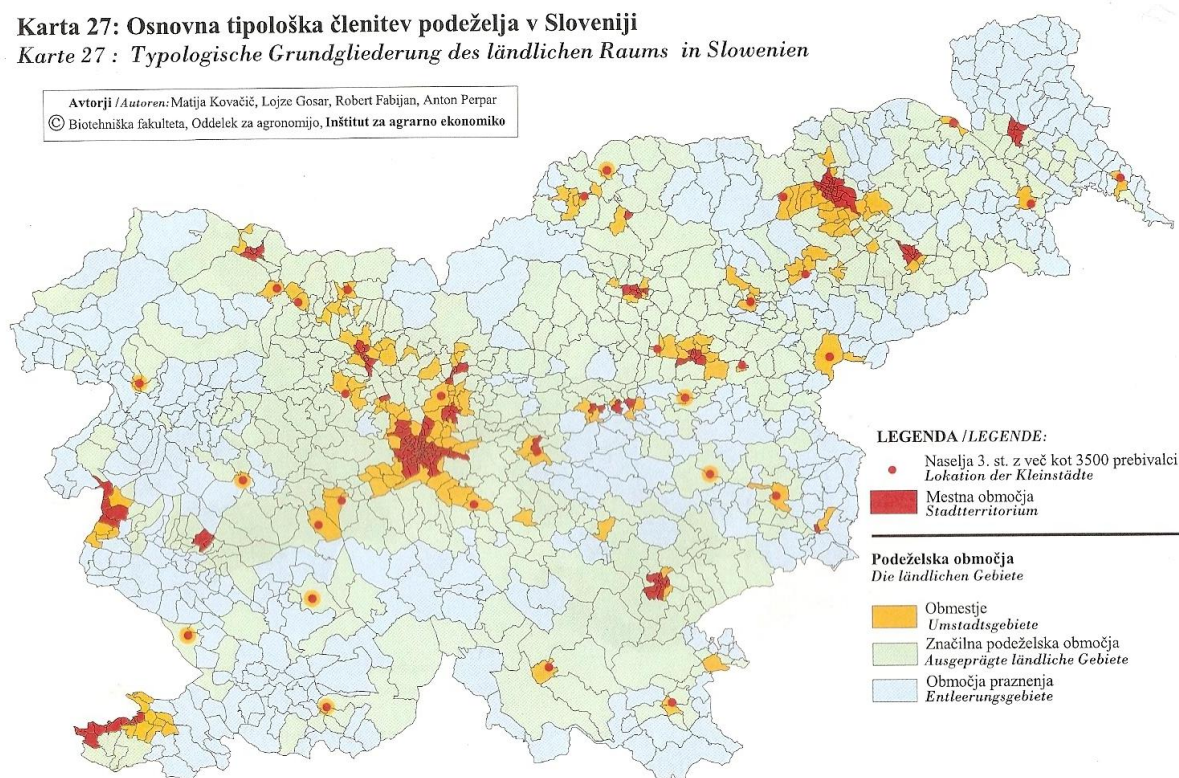
Razvojno-topološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji je delo avtorjev Fabjan, Gosar, Kovačič ter Perpar iz leta 2000. Tudi tukaj je bil namen določiti oziroma definirati tipe podeželskih območij glede na njihove razvojne značilnosti in možnosti ter razdeliti celoten slovenski podeželski prostor na razvojno homogena območja. Gre torej za tipološko členitev, ki bi omogočila izoblikovanje najbolj primernih instrumentov za vsak segment podeželja.

Kazalniki, ki so jih uporabili so predstavljeni že v poglavju 2.2.3.1, saj so jih na Inštitutu za agronomijo prevzeli, skupaj z mejnimi vrednostmi. Tako da so rezultati enaki. Rezultati osnovne tipološke členitve na tri razrede: Obmestje, značilna podeželska naselja in območja praznjenja, so prikazani na sliki 2.2.

Karta 27: Osnovna tipološka členitev podeželja v Sloveniji

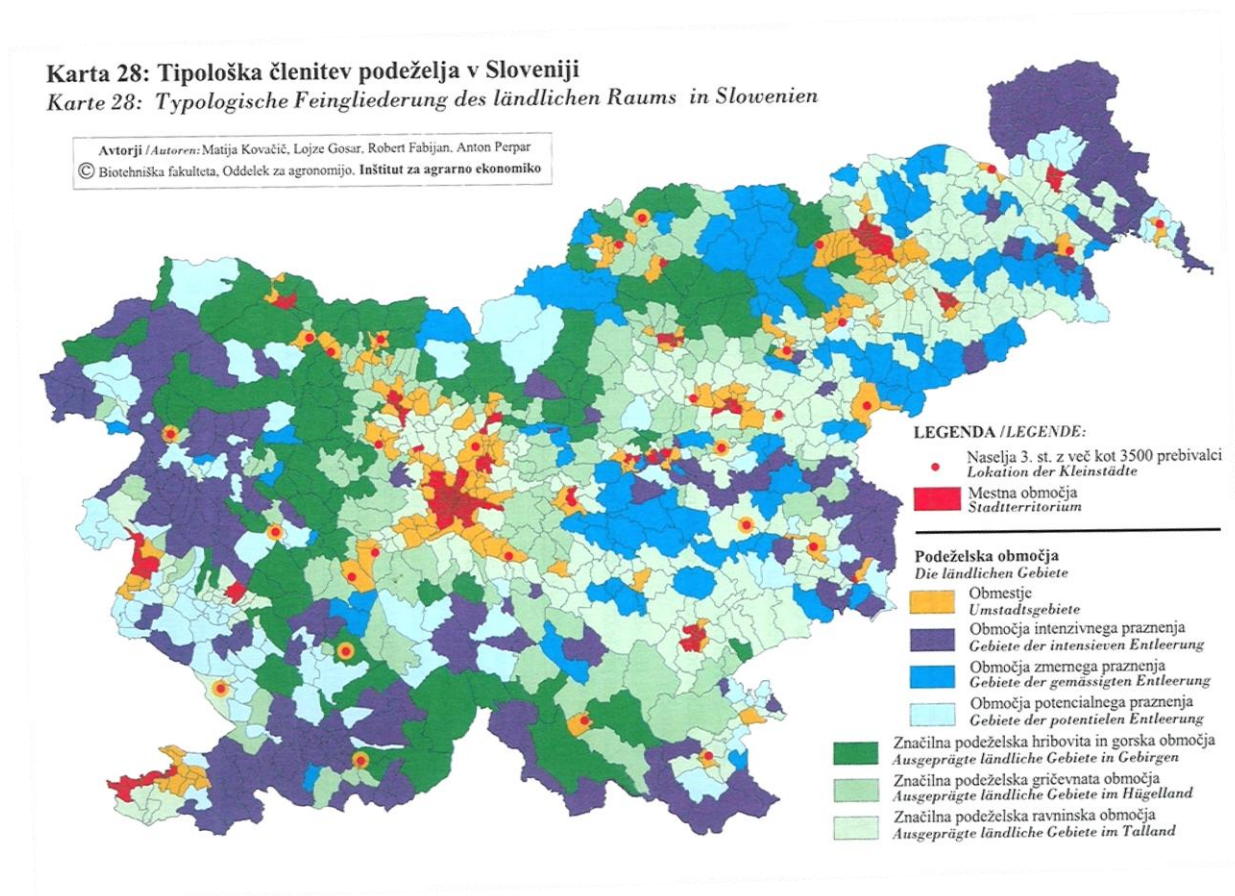
Karte 27: Typologische Grundgliederung des ländlichen Raums in Slowenien

Avtorji / Autoren: Matija Kovacič, Lojze Gosar, Robert Fabijan, Anton Perpar
© Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko

Slika 2.2: Osnovna tipološka členitev podeželja v Sloveniji (Razvojno-Tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji, 2000)

Rezultat te študije je bil opredelitev podeželja v Sloveniji in njegova tipološka členitev na značilna območja. Podeželje so prostorsko opredelili z izločitvijo mestnih območij, pri čemer so manjša mestna naselja, katerih krajevne skupnosti vključujejo veliko podeželskega prostora, označili samo točkovno. Tako določen podeželski prostor so razčlenili na tri osnovne tipe: obmestje, značilna podeželska območja ter območja praznjenja. Zadnja dva tipa so še naprej razdelili v podtipe: ravninska območja, gričevnata območja, hribovita in gorska območja, območja intenzivnega praznjenja, območja zmernega praznjenja, območja potencialnega praznjenja. Slednje prikazuje slika 2.3.

Slika 2.3: Podrobna tipološka členitev podeželja v Sloveniji (Razvojno-tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji, 2000)

2.2.3.3 Statistike razvoja podeželja

Projekt Statistike razvoja podeželja (2006) je bil izveden na Statističnem uradu RS z namenom zagotoviti podatke razvoja podeželja v obdobju 2007-2013, ki so vezani na tri politike razvoja podeželja s ciljem izboljšanja kakovosti življenja v podeželskih območjih in spodbujanju raznolikosti ekonomskih aktivnosti. Projekt vsebuje štiri prioriteta področja: demografija imigracije, gospodarstvo in človeški kapital ter ekonomska struktura in vloga kmetijstva, dostopnost do storitev in infrastrukture ter socialni blagor. Analize so izdelali na dveh ravneh, na ravni NUTS-3 regij po OECD-jevi metodologiji in na ravni občin (NUTS5) po Evrostat-ovi razvrstitvi – glede na stopnjo urbanizacije. Skupno merilo je bila gostota prebivalstva. Uporabljeni kazalniki pa so prikazani v preglednici 2.6.

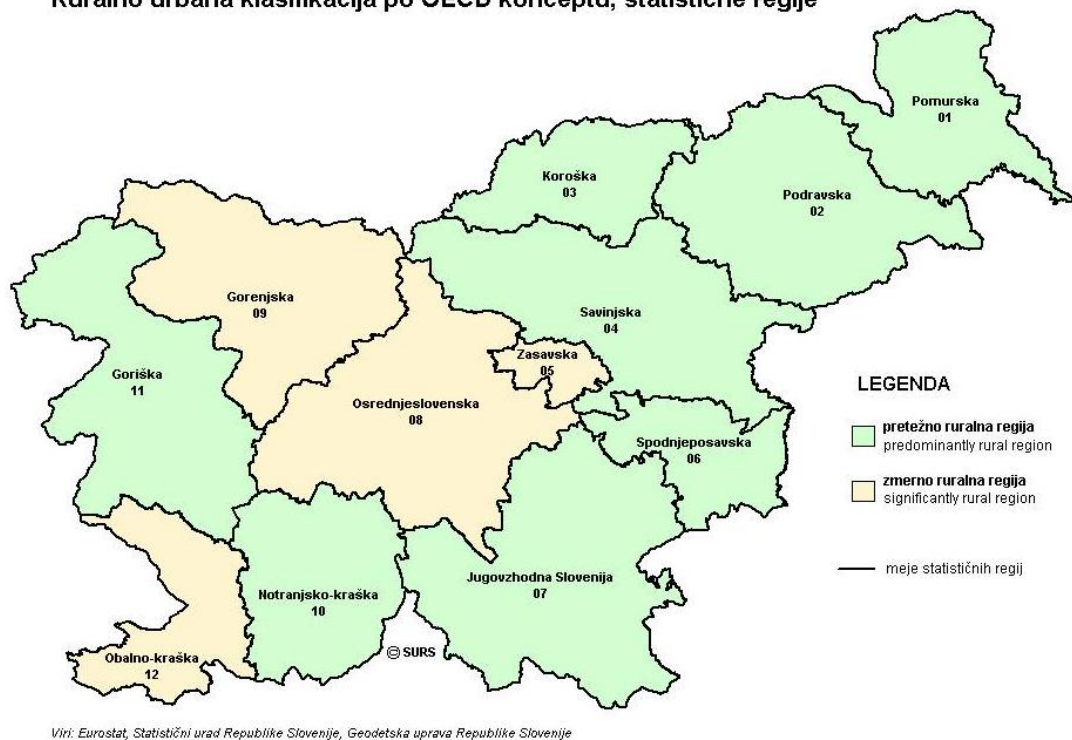
Preglednica 2.6: Kazalniki za tipologijo podeželsko-urbanih območij (Statistika razvoja podeželja (2006))

Področja	Kazalniki
Demografija in migracije	Število prebivalstva in spreminjanje
	Selitveno gibanje prebivalstva po spolu
	Naravno gibanje prebivalstva
	Starostna sestava prebivalstva
Gospodarstvo in človeški kapital	Delež samozaposlenih
	Zaposleni v primarnem, sekundarnem in terciarnem sektorju po spolu
	Delež zaposlenih v javnem sektorju po spolu
	Turistične zmogljivosti
	Prenočitve turistov
	Bruto dodana vrednost v proizvodni dejavnosti
	Bruto dodana vrednost v terciarnem sektorju
	Izobrazbena sestava prebivalstva po spolu in starosti
	Stopnja brezposelnosti
	Stopnja aktivnosti po spolu
Zaposlenost (»stopnja zaposlenosti«)	
Ekonomska struktura in vloga kmetijstva	Velikostna sestava kmetijskih gospodarstev
	Bruto dodana vrednost v primarnem sektorju
	Produktivnost kmetijskih gospodarstev (BDV/ PDM)
Dostopnost do storitev in infrastrukture	Preskrbljenost s šolami (število šol/100.000 preb)
	Dostopnost šol
Socialni blagor	Razpoložljiv dohodek gospodinjstev
	Bruto domač proizvod na prebivalca
	Stopnja revščine
	Opremljenost stanovanj
	Pomanjkanje dobrin (npr. gospodinjstva brez avtomobila, telefona, računalnika)

OECD-jeva metodologija je razdeljena na dve hierarhični stopnji, lokalno in regionalno, kot smo to predstavili že v poglavju 2.2.1.1. Na regionalni ravni (NUTS-3) se prostorske enote razlikujejo po stopnji ruralnosti glede na delež prebivalstva v posamezni regiji, ki živi v

podeželskih občinah. Glede na to ločimo tri tipe regij, in sicer naslednje: pretežno ruralne regije, vmesne regije, pretežno urbane regije. Členitev slovenskih regij je prikazana na sliki 2.4.

Ruralno urbana klasifikacija po OECD konceptu, statistične regije

Slika 2.4: Podeželsko-urbana členitev (Statistika podeželja, 2006)

Eurostat-ova¹⁰ definicija – Stopnja urbanizacije pa je bila izdelana na ravni občin. Dodatni merili za izdelavo te analize sta bili teritorialna povezanost lokalnih enot (občin), ki ustrezajo merilom gostote prebivalstva ter minimalno število prebivalstva.

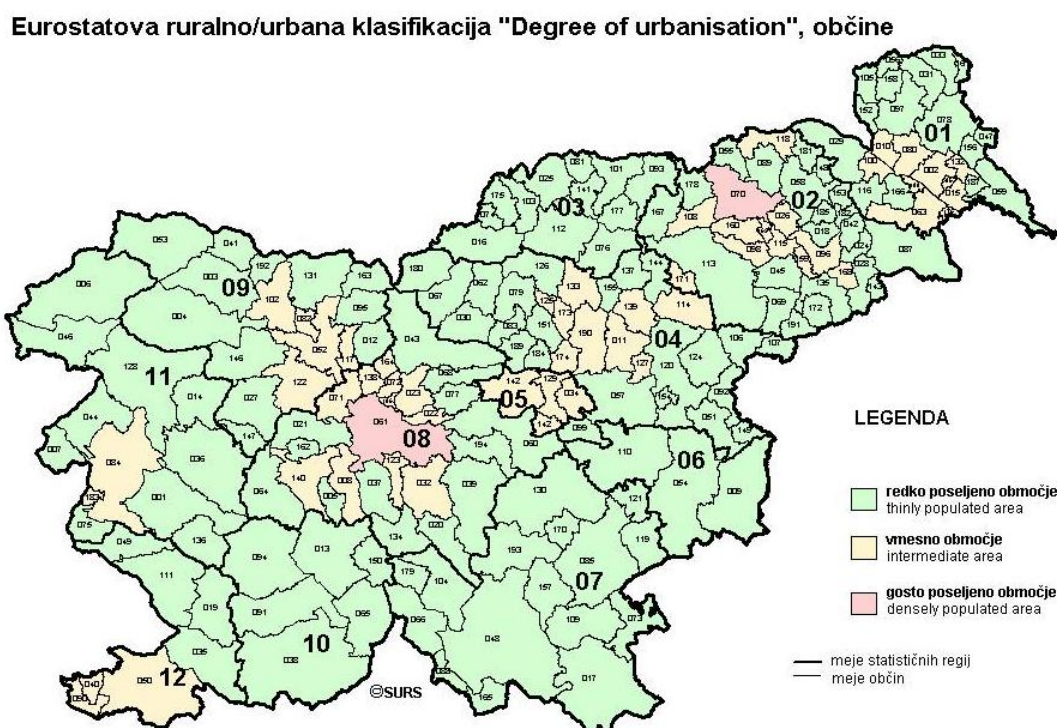
Sam koncept »Stopnje urbanizacije« loči tri zgoščitvena območja:

- **gosto poseljena območja**, ki jih določa sklenjen niz občin, v katerih je gostota poselitve večja od 500 prebivalcev/km², v celotnem nizu občin pa je najmanj 50.000 prebivalcev,

¹⁰ Eurostat je statistična pisarna EU v Luxembourg, njena naloga pa je priskrbeti EU statistike na evropski ravni, ki omogočajo primerjavo med državami in regijami (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>).

- **vmesna območja**, ki jih določa sklenjen niz občin, v katerem je gostota prebivalstva v posamezni občini večja od 100 prebivalcev/km² in v tej celotni 'umetni' enoti pa je najmanj 50.000 prebivalcev oziroma približno toliko kot v »gosto poseljenem območju« ter *redko*
- **poseljena območja**, ki jih določa sklenjen niz občin, ki ne pripadajo ostalima dvema kategorijama. Rezultat razvrstitve po Evrostatovi metodologiji je prikazan na sliki 2.5.

Največ občin so razvrstili v razred redko poseljenih območij, nekaj jih je razvrščenih v razred vmesna območja, samo dve občini pa so razvrstili v razred gosto poseljena območja.

Viri: Eurostat, Statistični urad Republike Slovenije in Geodetska uprava Republike Slovenije

Slika 2.5: Evrostatova ruralno/urbana razvrstitev (Statistika razvoja podeželja, 2006)

2.2.4 Normativna izhodišča

2.2.4.1 Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja

Kot enega izmed izhodišč za določitev tipologije podeželskih območij so v nadaljevanju predstavljene zakonske podlage in uredbe, ki se nanašajo na spodbujanje skladnega regionalnega razvoja: Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (UL RS št. 93/05), Uredba o pogojih in merilih za dodeljevanje spodbud, pomembnih za skladni regionalni razvoj (v nadaljevanju Uredba o pogojih in merilih; UL RS št.110/ 04) ter Uredba o vrednosti meril za določitev območij s posebnimi razvojnimi problemi in določitvi občin ki izpolnjujejo ta merila (v nadaljevanju Uredba o vrednosti meril; UL RS št.59/00).

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (2005) določa cilje, načela in organiziranost za spodbujanje skladnega regionalnega razvoja. Izvršuje tudi odločbe Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o oblikovanju skupne razvrstitve statističnih teritorialnih enot (slovensko SKTE, angleško NUTS¹¹). V samem zakonu nismo zasledili meril, s katerimi bi lažje osnovali kazalnike za določitev manj razvitih in podeželskih območij. Te kazalnike bi lahko določili samo s pomočjo ciljev, ki so v zakonu navedeni. Cilji v zakonu pa so:

- zmanjševanje razlik v gospodarski razvitosti in življenjskih možnostih prebivalstva med posameznimi območji v državi,
- preprečevanje nastajanja novih območij z večjimi razvojnimi problemi,
- spodbujanje policentričnega razvoja poselitve in policentričnega gospodarskega razvoja,
- razvoj in povečanje konkurenčnosti gospodarstva v vseh razvojnih regijah, ob upoštevanju njihovih posebnosti,
- zniževanje stopnje brezposelnosti v razvojnih regijah oziroma povečanje zaposlenosti in odprava strukturnih neskladij na trgu dela,
- povečanje blagostanja prebivalstva v razvojnih regijah, ob upoštevanju načel trajnostnega razvoja in njihovih posebnosti,
- krepitev socialnega kapitala in inovacijske sposobnosti v razvojnih regijah,

¹¹ **Nuts** je klasifikacija statističnih teritorialnih enot v Evropski uniji, razdeljena na 3 ravni glede na število prebivalstva (NUTS1, NUTS2, NUS3).

- ohranjanje in razvijanje kulturne identitete z ustvarjanjem pogojev za kulturno ustvarjalnost in raznolikost, trajnostni razvoj kulturne dediščine in dostopnost do kulturnih dobrin v razvojnih regijah,
- spodbujanje vseživljenjskega učenja v podporo zviševanja izobrazbene ravni prebivalstva in povečanja dostopa do izobraževanja in usposabljanja za vse,
- uveljavljanje celostnega pristopa pri razvoju podeželja,
- zmanjševanje razlik v kakovosti življenja ter ekonomski in socialni blaginji ob upoštevanju varstva okolja, varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami in zmanjševanje razlik v zdravju,
- uveljavljanje integriranih regionalnih strategij informacijske družbe,
- razvoj območij obeh avtohtonih narodnih manjšin in naselij romske skupnosti v Republiki Sloveniji ter
- spodbujanje gospodarskega sodelovanja s Slovenci iz sveta.

Pri določanju kazalnikov, za izvedene analize v nalogi, smo si tako pomagali tudi s cilji, opisanimi zgoraj.

2.2.4.2 Uredba o vrednosti meril za določitev območij s posebnimi razvojnimi problemi in določitvi občin, ki izpolnjujejo ta merila

Uredba o vrednosti meril (2000) so določena območja s posebnimi razvojnimi problemi, ki se določajo na podlagi naslednjih meril:

1. **ekonomsko šibka območja oziroma občine** so območja tistih občin, v katerih je v zadnjih treh letih znašala bruto osnova za dohodnino na prebivalca največ 80 odstotkov v primerjavi z državnim povprečjem. Za ekonomsko šibka območja se štejejo tudi občine, kjer je bil v zadnjih desetih letih zabeležen upad števila prebivalstva;
- 2.a za **območje s strukturnimi problemi in visoko brezposelnostjo** se štejejo občine, v katerih je stopnja registrirane brezposelnosti v zadnjih treh letih za več kot 20 odstotkov presegala državno povprečje;
- 2.b za območje s strukturnimi problemi se štejejo tudi občine, kjer je delež delovno aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu od skupnega števila prebivalstva v zadnjih treh letih za več kot 20 odstotkov presegal državno povprečje;

3. za **razvojno omejevana obmejna območja in območja z omejenimi dejavniki** se štejejo občine:
- a) kjer območja z omejenimi dejavniki presegajo 50 odstotkov površine občin in gre hkrati tudi za upad števila prebivalstva v zadnjih desetih letih
 - b) ob meji z Italijo, Avstrijo in Madžarsko, če leži več kot polovica površine občine v desetkilometrskem obmejnem pasu ob upadanju števila prebivalstva v zadnjih desetih letih; in občine ob meji s Hrvaško, če leži več kot polovica površine v desetkilometrskem obmejnem pasu.

Za obdobje 2000-2006 so občine že razvrščene po posameznih razredih in so prav tako zapisane v Uredbi o vrednosti meril (2000). Občine so bile razvrščene v razred ekonomsko šibka območja, v katerih je leta 1997 bruto osnova za dohodnina na prebivalca znašala manj ali enako 80 % državnega povprečja. V ekonomska šibka območja spadajo tudi občine, ki so imele indeks rasti prebivalstva v obdobju 1999/1991 pod 96. V območja s strukturnimi problemi so razvrščene občine v katerih je stopnja registrirane brezposelnosti v prvem polletju 1999 za več kot 20 % preseгла državno povprečje. Med območja s strukturnimi problemi so razvrščene tudi občine, v katerih je delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijstvu od skupnega števila prebivalstva v oktobru mesecu 1999 presegal za več kot 20 odstotkov državno povprečje. V območja z omejenimi dejavniki spadajo občine, kjer delež površine z omejenimi dejavniki presega 50 odstotkov površine in kjer je bil indeks rasti prebivalstva v obdobju 1999/1991 pod 96. Občine ob mejah z Italijo, Avstrijo in Madžarsko, če leži več kot polovica površine v desetkilometrskem obmejnem pasu in če se je število prebivalstva zmanjšalo tako, da je znašal indeks rasti prebivalstva za obdobje 1999/1991 pod 96, so uvrščena med razvojno omejevana obmejna območja.

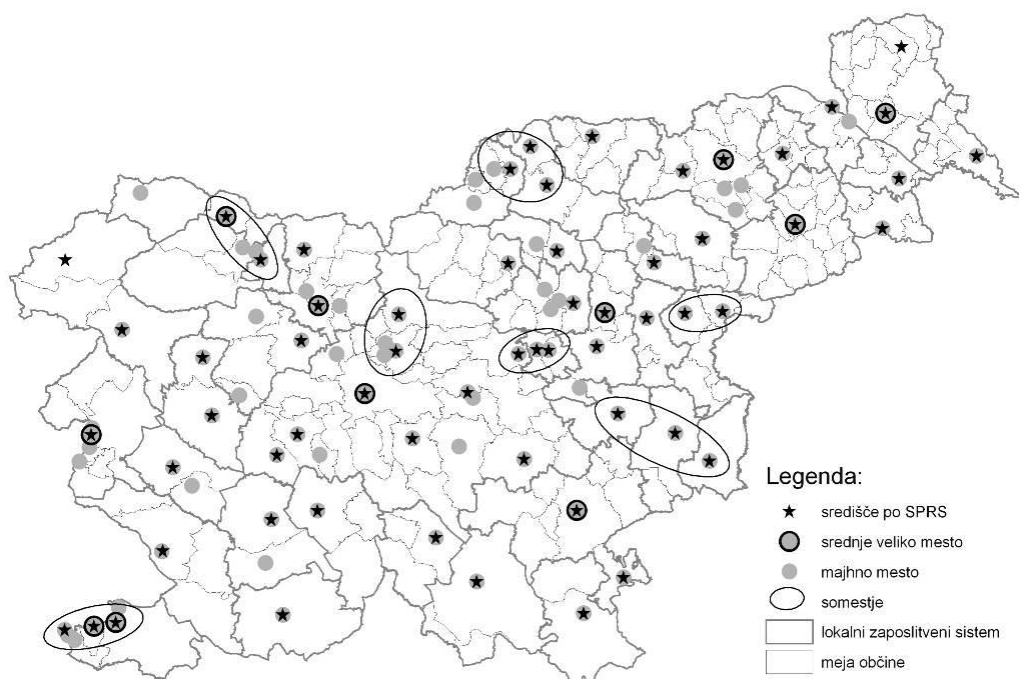
2.2.4.3 Uredba o pogojih in merilih za dodeljevanje spodbud, pomembnih za skladni regionalni razvoj

Uredba o pogojih in merili (2004), ni bistveno pomagala pri določitvi kazalnikov za nadaljnja obdelovanja podatkov pri razrešitvi našega vprašanja. V tej uredbi so v glavnem opisane spodbude, ki so namenjene za regionalni razvoj. Določa oziroma predpisuje tudi izračun indeksa razvojne ogroženosti, s katerim bi si pri nadaljnjem raziskovanju lahko pomagali.

Indeks se izračuna na podlagi kazalcev gospodarske razvitosti (bruto domači proizvod, brezposelnost, ...). Ta uredba določa tudi dodeljevanje spodbud območjem, ki so po kriterijih prej omenjenega zakona upravičene do teh spodbud. Kriterijev pa v novem zakonu iz leta 2005 ni mogoče najti, so pa navedeni v zakonu iz leta 2003¹². Iz 22. člena tega zakona lahko razberemo območja s posebnimi potrebami, ki so naslednja:

- ✓ Ekonomsko šibka območja,
- ✓ Območja s strukturnimi problemi in visoko brezposelnostjo,
- ✓ Razvojno omejevana obmejna in območja z omejenimi dejavniki.

Prav iz teh območji pa je razvidno, da bi za določitev teh območji lahko uporabili pretežno ekonomske pokazatelje, ki bi jih uporabili tako, da bi dobili tudi prostorske razsežnosti. Določitev teh je razložena v poglavju 2.2.4.2.

Slika 2.6: Sintezni prikaz in primerjava rezultatov raziskave z opredelitvijo urbanih središč v SPRS (2004) ter lokalnimi zaposlitvenimi sistemi (RePUS 2007) (Prosen in sod., 2008)

¹² Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (UL RS, št. 83/03)

Ker bomo tipologijo podeželskih območij izdelali na ravni občin, ne bomo mogli izločiti že določena mestna območja, ker so ta določena na ravni naselij in na podlagi drugih kazalnikov, prikazali pa jih bomo kot urbana središča določenih območij pri obeh izvedenih tipologijah. Ta urbana središča bomo povzeli po zaključnem poročilu Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območju (Prosen s sod., 2008), prikazana pa so na sliki 2.6.

2.2.5 Zaključne ugotovitve

Obstoječa literatura, ki smo jo povzeli v poglavju 2.2, nam je pomagala pri razjasnitvi problema določitve tipologije podeželskih območij. Raziskave, ki so bile že narejene na območju Slovenije (Fabija s sod., 2000, Kladnik, Ravbar, 2003) so nam bile v pomoč tudi pri ustvarjanju nabora kazalnikov. Ostala literatura pa je bila v pomoč pri razjasnitvi pojma podeželja, definiranja podeželskih območij ter pri sami opredelitvi ključnih pojmov, uporabljenih v diplomski nalogi. Ugotovili smo, da je določitev podeželskih območij širok pojem in je težko reči, da smo našli med pregledano literaturo (glej poglavje 2.2) razvrstitev, ki bi jo lahko privzeli kot šablono pri določanju tipologij različnih območij. Že iz rezultatov prej omenjenih projektov je razvidno, da različen namen raziskave prinese tudi drugačne rezultate. Sam namen raziskave nas usmeri v točno določen nabor kazalnikov, ki ga prilagodimo potrebam raziskovanega območja. Če potegnemo vzporednico k Evropskim projektom in smernicam (ESPON, 2006, Zelena knjiga o teritorialni koheziji, 2008), se pokaže, da so mejne vrednosti prilagojene večjim območjem, kot so slovenska in bi jih težko privzeli tudi za določitev tipologije podeželskih območij v Sloveniji. Opazili smo, da so v raziskavah uporabili različno velike teritorialne enote za izdelavo analiz, ker so jih večinoma prilagajali dosegljivim podatkom za obdelavo. To je povzročalo precej težav tudi pri izdelavi diplomske naloge. Saj so različni podatki dosegljivi na različnih prostorskih ravneh. Poleg tega pa so podatki tudi zelo različnih kakovosti. Pri samem naboru kazalnikov smo ugotovili, da se ti precej ponavljajo. Zato smo pripravili primerjalno preglednico 2.7, v kateri so prikazani kazalniki, povzeti po pregledani literaturi v poglavju 2.2.

Preglednica 2.7: Primerjava kazalnikov uporabljenih v pregledanih virih

Merila/dela	Kazalniki	Členitev podeželja	ESPON	OECD	Razvojno-tipološka členitev podeželja v RS	Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja	Statistika razvoja podeželja
Naravni omejitveni dejavniki	povprečna nadmorska višina ozemlja /naselje	x		x			
	povprečni naklon površja / naselje	x		x			
	zakrasela območja / poligon, naselje	x					
	mokrotna območja / poligon, naselje	x					
	poplavna območja / poligon, naselje	x					
	območja , ki jih je l. 1999 prizadela suša / poligon, naselje	x					
	območja z izrazito temperaturno inverzijo - prizadela slana	x					
	močnim vetrovom izpostavljena območja	x					
Kulurna krajina	kmetijska območja v ECU		x				
	delež kmetij z manj kot 20 ha koristne kmetijske površine in z letnimi nočitvami turistov		x				
Zemljišča in kmetijski sistemi	delež kmetijskih zemljišč	x				x	
	Kmetije z zagotovljenim naslednikom			x			
	intenzivnost kmetijstva		x				
	gostota pozidave tip kmetijskega sistema		x			x	
	tip kmetijskega sistema	x					
Posestne razmere	povprečna velikost zemljišč v obdelavi	x					
	povprečna velikost obdelovalnih zemljišč	x					
	zapuščenost zemlje		x			x	
	pritisk na uporabo zemlje skozi urbanizacijo in ekonomsko rastjo (za tri kategorije uporabe zemlje: naravna območja, polnaravna območja in mokrišča)		x				

Merila/dela	Kazalniki	Členitev podeželja ESPON	OECD	Razvojno- tipološka členitev podeželja v RS	Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja	Statistika razvoja podeželja
Prebivalstvena struktura	povprečna velikost parcele	x				
	spreminjanje števila prebivalcev	x		x	x	x
	gostota poselitve		x	x	x	
	indeks staranja kmečkkega prebivalstva			x		
	rast populacije		x			
	starostni indeks	x		x	x	x
	selitvena bilanca	x			x	x
	delež kmečkkega prebivalstva	x		x	x	
	delež gospodinjstev na kmetijskih gospodarstvih	x				
	Gospodarska učinkovitost in Trg delovne sile	ekonomska uspešnost gospodarstva	x			x
število gospodarskih organizacij		x			x	x
delež zasebnih podjetij		x			x	x
bruto osnova za dohodnino na preb.		x		x	x	
delež zaposlenih v kmetijstvu			x		x	
delež brezposelnih		x	x		x	x
seštevek gostote preb. In gostote delovnih mest		x			x	
delež dnevnih migrantov		x			x	
delež zaposlenih v raziskavah in razvoju			x			x
delež aktivnega prebivalstva		x			x	
Personalna infrastruktura	delež prebivalstva s srednjo, višjo in visoko izobrazbo	x			x	x
	število študentov na 1000 preb.	x				
Obmejnost	razvojno omejevana območja ob hrvaški meji	x				
Stanje okolja	kmetijsko obremenjevanje okolja iz razpršenih virov	x				

Merila/dela	Kazalniki	Členitev podeželja ESPON	OECD	Razvojno-tipološka členitev podeželja v RS	Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja	Statistika razvoja podeželja
Geografska lega	pritisk na okolje in emisije kislih plinov, pestrost ekosistemov, naravne ovire, obalna območja in zaščitena naravna območja	x				
	točkovno obremenjevana okolja	x				
	zemljepisna širina in dolžina		x			
	dviganje morja (v metrih)		x			
	dolžina morske obale (v procentih obsega regije)		x			
	letno sončno sevanje (v kWh/m ²)		x			
	jezik		x			
Prostorsko povezovanje	dostopnost do poseljenega območja v cestnem, železniškem in zračnem prometu		x			
	razmerje samoupravnih občin, ki so prejele denar od EU, državno financiranje INTERREG II ¹³ A projekta z bruto domačim proizvodom		x			
Kulturno premoženje	kmetijski pridelki glede na koristnost		x			
	prisotnost kulturnih predelov		x			
	konzracija teh predelov		x			
	pritisk turistov z razmerjem letnih turistov s celotno populacijo prebivalstva in turistično ponudbo s številom postelj v hotelih		x			

Glede na prikazan nabor kazalnikov lahko trdimo, da sama količina kazalnikov še ne pomeni dobre rešitve problema določevanja tipologije podeželskih območij. Pomemben je izbor in

¹³ **INTERREG II** je Evropski prrogram za čezmejno sodelovanje. (European Programme of cross border cooperation, 2000-2006)

kombinacija le-teh. Najpogosteje uporabljeni kazalniki v obstoječih delih so: delež ljudi s srednjo, višjo in visoko izobrazbo, delež brezposelnih, bruto osnova na dohodnino na prebivalca, delež zasebnih podjetij, število gospodarskih organizacij, delež kmečkega prebivalstva, selitvena bilanca, starostni indeks, gostota prebivalstva in spreminjanje števila prebivalstva. Vsi ostali kazalniki prikazani v preglednici 2.7 se pojavijo samo pri posameznih projektih. Zanimivo je da vsi zgoraj naštetih kazalniki prikazujejo demografsko in ekonomsko stanje na območjih, redki pa so uporabili tudi naravnogeografske kazalnike. Torej homogenosti območij ne moremo doseči z enim samim kazalnikom, zato je potrebno dodobra poznati razvojne probleme območij, da bo izbrana kombinacija kazalnikov dejansko zagotovila homogena območja, ki so na enakem nivoju razvoja, kot smo si zastavili cilj na začetku naloge. Smiselno je prej preučiti obstoječe stanje ter se na podlagi tega odločiti kateri kazalniki resnično prikazujejo neke strukturno, demografsko ali ekonomsko šibka območja kot so opredeljena v Uredbi o vrednosti meril (2000).

3 METODOLOŠKI PRISTOP K DOLOČANJU TIPOLOGIJE PODEŽELSKIH OBMOČIJ

3.1 NAČIN DELA IN IZDELAVA ANALIZ

Na začetku raziskave, smo najprej pregledali obstoječo tujo in domačo literaturo (glej poglavje 2.2) na temo določanja tipologije podeželja. S pomočjo kazalnikov, uporabljenih v prej omenjenih literaturah, smo glede na dostopnost podatkov določili prostorsko enoto za določevanje podeželskih območij. Odločili smo se, da bomo analize kazalnikov izdelali na ravni občin. Sledil je izbor nabora kazalnikov za določitev tipologije podeželskih območij na območju Slovenije. Pri izboru le-teh smo se oprli tudi na zakonske podlage v Sloveniji (glej poglavje 2.2.4).

Analitični del naloge smo razdelili na dva dela. V prvem delu smo opravili analizo glede na OECD-ejevo metodologijo prikazano v Zeleni knjigi o teritorialni koheziji (2008). V drugem delu, pa smo pri analizi uporabili lastni nabor kazalnikov, ki smo ga sami oblikovali, na podlagi proučenih virov in literature. Z izvedeno analizo smo določili tipe podeželja, ter ustrezne kombinacije kazalnikov za posamezne tipe (glej poglavje 3.2).

Vse analize smo izdelali s pomočjo programskega paketa ArcGIS, ter v njem izdelali tudi karte rezultatov analiz. Glede na izbrane kazalnike smo pridobili ustrezne podatke ter jih tudi predhodno pripravili za nadaljnje analize. Največ težav nam je povzročalo uparjanje podatkov, saj so imena v atributih podatkov velikokrat pisana različno, tako da jih je bilo treba ročno popravljati.

V nalogi smo uporabili podatke o prebivalstvu v Sloveniji (Statistični urad RS, 1999-2009 RPE – Register prostorskih enot (GURS, 2008), podatke o podjetjih (Statistični urad RS, 2007) ter podatke o ekonomskih kazalnikih (Statistični urad RS, 2007) razvitosti območij.

Nekaj podatkov smo pridobili preko spleta¹⁴. Register prostorskih enot pa je GURS-ova podatkovna zbirka (2008).

Pri razvrstitvi po OECD-ejevi metodologiji smo določili tri razrede glede na procent živečega prebivalstva v podeželskih skupnostih - naseljih. Ta delež smo dobili tako, da smo najprej naselja glede na gostoto poselitve (> 150 preb./km²) razvrstili v podeželska naselja. Nato pa smo na ravni občin izračunali kakšen delež prebivalcev živi v podeželskih naseljih v občini.

Občine, ki so imeli pod 15 % prebivalstva v podeželskih naseljih, smo razvrstili v pretežno podeželska območja, občine z deležem živečih prebivalcev v podeželskih naseljih med 15 in 50 % smo razvrstili v vmesna območja, občine z deležem nad 50 % pa smo razvrstili v razred pretežno urbana območja.

V drugem delu smo se pri določitvi kazalnikov oprli na cilje in težnje zakonskih podlag, ter ostale že obstoječe literature. Pri določitvi smo poskušali zajeti kazalnike, ki bi čim boljše določali ekonomska šibka območja, območja strukturnih problemov in visoko brezposelnostjo, razvojno omejena območja. Izbor kazalnikov je prikazan v poglavju 3.2. Kazalniki, ki so jih določili v že narejenih raziskavah, pa so nam bili smernica, ter vir za sestavo nabora možnih kazalnikov za izdelavo analize podeželskih območij. Eden od pomembnih meril za določitev podeželskih območij je bila dostopnost potrebnih podatkov za obdelavo na spletnih straneh Statističnega urada RS.

3.2 IZBOR KAZALNIKOV ZA IZDELAVO ANALIZE PODEŽELSKIH OBMOČIJ

Izbor kazalnikov smo izdelali v dveh stopnjah. Najprej smo vse možne kazalnike, ki smo jih izluščili iz ciljev zakonskih podlag povzeli v preglednici. Tem kazalnikom smo dodali še kazalnike, relevantne za določitev podeželskih območij v Sloveniji, iz obstoječe literature prikazane v poglavju 2.2. Tako smo dobili delovno verzijo kazalnikov. Prikazana je v preglednici 3.1.

¹⁴ Vse statistične podatke, ki smo jih potrebovali ter so na voljo na Statističnemu uradu republike Slovenije.

Preglednica 3.1: Delovna verzija kazalnikov glede na Zakon (ZSRR-1, 2005)

Možni kazalniki
Delež kmetijskih zemljišč
Gostota pozidave
Zapuščenost zemlje
Spreminjanje števila prebivalcev
Gostota poselitve
Starostni indeks
Selitvena bilanca
Delež kmečkega prebivalstva
Ekonomska uspešnost gospodarstva
Število gospodarskih organizacij
Delež zasebnih podjetij
Bruto osnova za dohodnino na preb.
Delež zaposlenih v kmetijstvu
Delež brezposelnih
Seštevek gostote preb. in gostote delovnih mest
Delež dnevni migrantov
Delež aktivnega prebivalstva
Delež prebivalstva s srednjo, višjo in visoko izobrazbo
Povprečna nadmorska višina
Naklon površja
Povprečna velikost zemljišč v obdelavi
Povprečna velikost obdelovalnih zemljišč
Zapuščenost zemlje
Gostota cestnega omrežja
Povprečna površina naselij

Ta nabor kazalnikov smo v drugem koraku prilagodili dosegljivim podatkom za izdelavo analize. Odločili smo se, da bomo v analizo vključili demografske in ekonomske kazalnike, ki kar najbolj prikazujejo razvitost oziroma nerazvitost obravnavanih območij. Nabor kazalnikov za določitev tipologije podeželskih območij je prikazan v preglednici 3.2. Narejen je bil tudi s pomočjo preučitve pomena določenih kazalnikov ter kaj pravzaprav z njimi lahko prikažemo. Mejne vrednosti kazalnikov smo določili s pomočjo vrednosti, ki veljajo za celotno Slovenijo. Nekatero vrednosti smo tudi zmanjšali ali povečali za določen odstotek, da bi s tem lahko dobili bolj homogena območja.

Preglednica 3.2: Predlagan nabor kazalnikov za določitev tipologije podeželskih območij za Slovenijo

TIP OBMOČJA	KAZALNIK	MERILO	VIR
Tipična podeželska območja	Gostota poselitve	< 80 preb./km ²	SURS
	in		
Prehodna podeželska območja	Delež kmečkega prebivalstva	nad 10 %	SURS
	Delež kmečkega prebivalstva	nad 10 %	SURS
	ali		
Območja mestnega značaja	Gostota poselitve	< 80 preb./km ²	SURS
	Gostota poselitve	> 100 preb./km ²	SURS
	Število študentov na 1000 prebivalcev v terciarnem izobraževanju	> 56	SURS
	Število podjetij na 1000 prebivalcev	> 50	SURS

V nadaljevanju smo prehodna podeželska območja še dodatno razdelili za kar smo uporabili kazalnike prikazane v preglednici 3.3.

Preglednica 3.3: Podrobna delitev podeželskih območij

TIP OBMOČJA	PODTIP OBMOČJA	KAZALNIKI	MERILO	VIR	
Tipična podeželska območja		Gostota poselitve	< 80 preb./km ²	SURS	
		in			
Prehodna podeželska območja		Delež kmečkega prebivalstva	nad 10 %	SURS	
		Delež kmečkega prebivalstva	nad 10 %	SURS	
		ali			
		Gostota poselitve	< 80 preb./km ²	SURS	
	Strukturno omejevana območja		Stopnja registrirane brezposelnosti	>7 %	SURS
			Število delovno aktivnih brez kmetov	< 47	SURS
	Demografsko omejevana območja		Sprememba prebivalstva 2007 - 2009	negativna	SURS
			Sprememba prebivalstva 2008 - 2009	negativna	SURS
		Indeks staranja	>100	SURS	

TIP OBMOČJA	PODTIP OBMOČJA	KAZALNIKI	MERILO	VIR
Območja mestnega značaja	Strukturno zmerno omejevana območja	Odstotek delovnih migrantov	> 47 %	SURS
		Indeks mesečne BRUTO plače	< 80	SURS
	Pretežno razvita območja	Indeks mesečne BRUTO plače	> 80	SURS
		Odstotek delovnih migrantov	< 47	SURS
	Gostota poselitve	> 100 preb./km ²	SURS	
	Število študentov na 1000 prebivalcev v terciarnem izobraževanju	> 56	SURS	

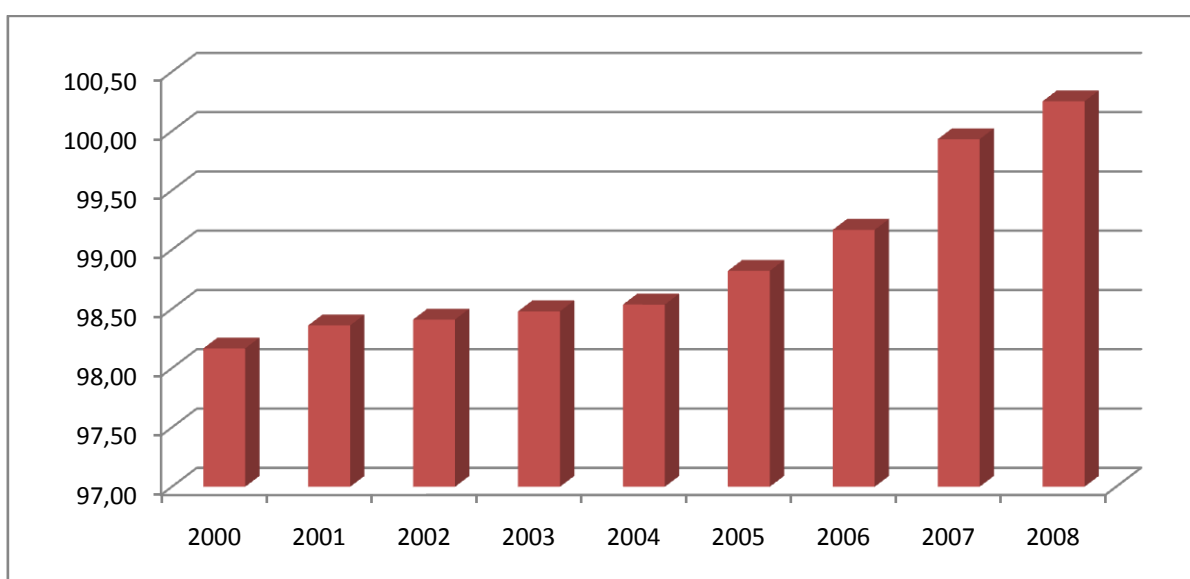
3.3 PODATKI IN PREDHODNE PRIPRAVE PODATKOV ZA OBDELAVO

Pri sami izvedbi klasifikacij glede na prvi dve metodologiji smo uporabili *podatke o naseljih*, ki smo jih pridobili na GURS v registru prostorskih enot. Register prostorskih enot (v nadaljevanju RPE) je nastal z nadgradnjo Registra območij teritorialnih enot (ROTE) in evidence hišnih števil (EHŠ), ki sta ju vzpostavila statistika in geodetska služba na začetku 80-ih let. Osnova RPE-ja je integrirana podatkovna baza z lokacijskimi in opisnimi podatki, ki je bila vzpostavljena leta 1995. Ob vzpostavitvi se je začelo tudi njeno vzdrževanje. Centralno bazo, ki jo imenujemo tudi delovna baza, vzdržujejo geodetske pisarne, območne geodetske uprave in glavni urad preko lokalnih baz s pomočjo aplikacij za vodenje, vzdrževanje in izdajanje podatkov Registra prostorskih enot in hitrega komunikacijskega omrežja državnih organov po principu distribuiranih baz podatkov. (www. prostor.gov.si, 2007).

Potrebovali smo tudi *podatke o prebivalcih* po naseljih, ki smo jih pridobili na spletni strani SURS. Podatke za naselja smo povzeli po statistikah iz 31. decembra 2008, podatke za občine pa smo povzeli iz leta 2007, 2008, 2009 ter leto 1999 za izračun spremembe prebivalstva.

Kazalnik **gostote prebivalstva** smo uporabili, ker ta odraža vrsto dejavnikov. Gosto poseljena območja pogosto kažejo na območja, kjer so tako naravni pogoji za bivanje kot tudi gospodarski ter infrastrukturni. Torej je večja gostota običajno na območjih z večjo možnostjo zaposlovanja in bolj razvito infrastrukturo.

V Sloveniji je bila leta 2007 gostota prebivalstva 99,9 prebivalca/km². Gostota prebivalstva v Sloveniji uporabljena v analizi je prikazana na sliki 3.1. Pri sami analizi smo mejno vrednost gostote za podeželska območja zmanjšali za 20 %. Spreminjanje gostote poselitve v Sloveniji prikazuje grafikon 3.1.

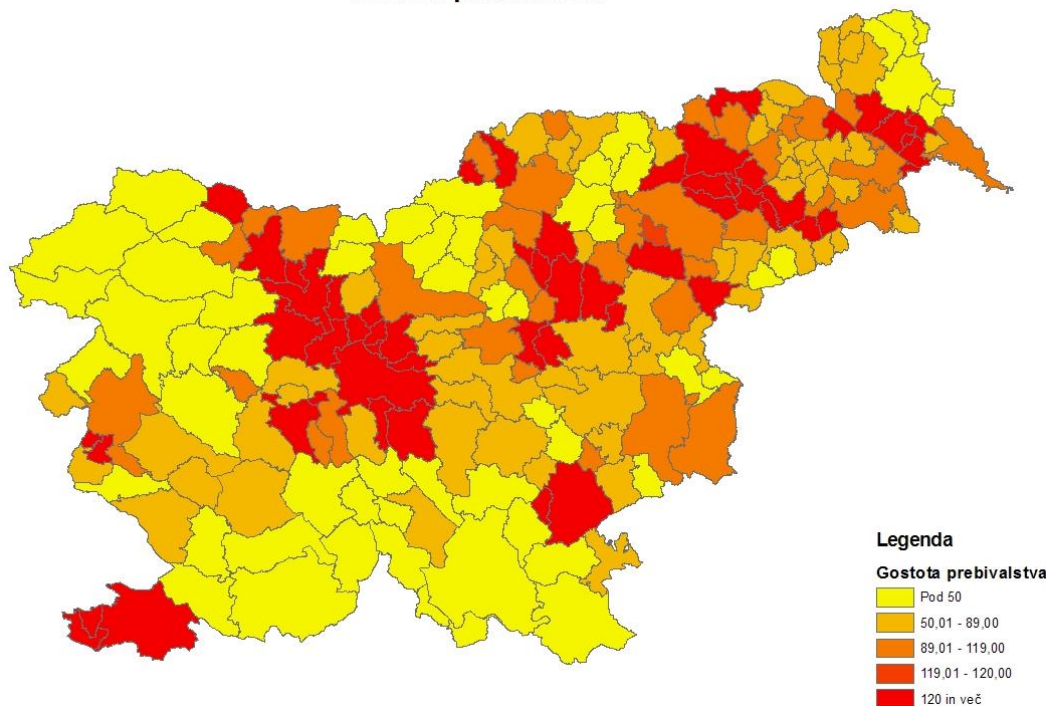

Grafikon 3.1: Prikaz gostote prebivalstva v Sloveniji med leti 2000-2009 (SUR5)

Eden izmed kazalnikov gospodarske razvitosti je tudi **delež aktivnega kmečkega prebivalstva**, ki podaja informacijo o deležu prebivalstva, aktivnem v drugih gospodarskih in negospodarskih dejavnostih. Visok delež kmečkega prebivalstva, pa ne določa enolično podeželskih območji, saj lahko poda samo informacijo, da v nekem naselju oziroma občini ni dovolj delovnih mest v drugih sektorjih in je temu primerno delež večji.

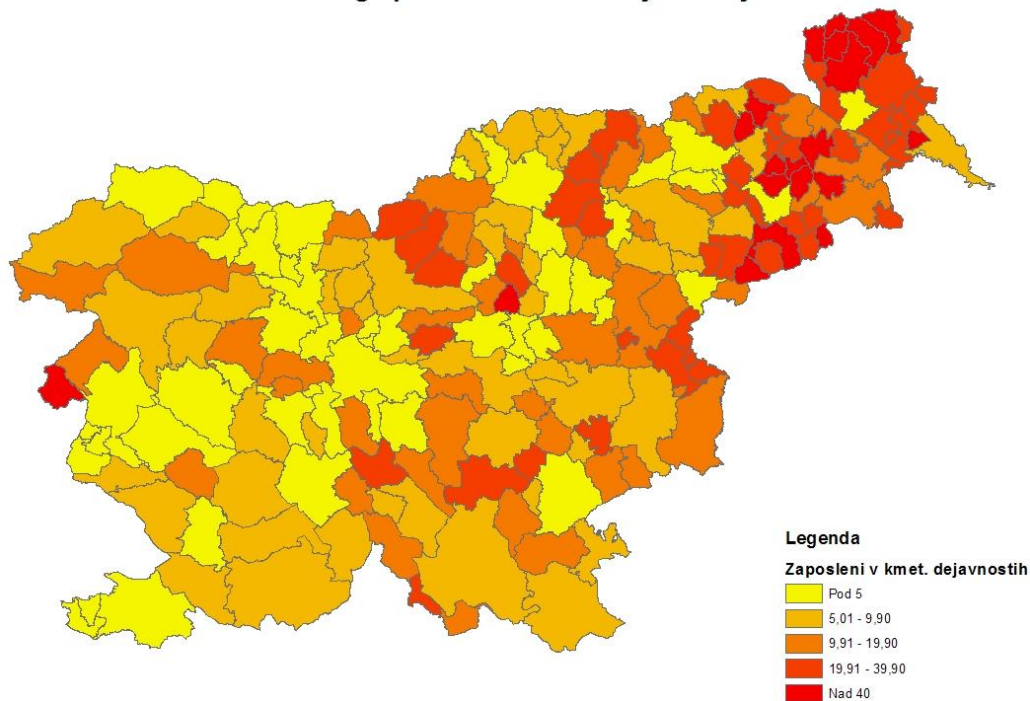
Leta 2007 je bilo delovno aktivnih v kmetijskih dejavnostih 4,9 % med vsemi delovno aktivnimi v Sloveniji.

Gostota prebivalstva

Slika 3.1: Prikazana gostota prebivalstva po občinah (SURS, 2007)

Delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih

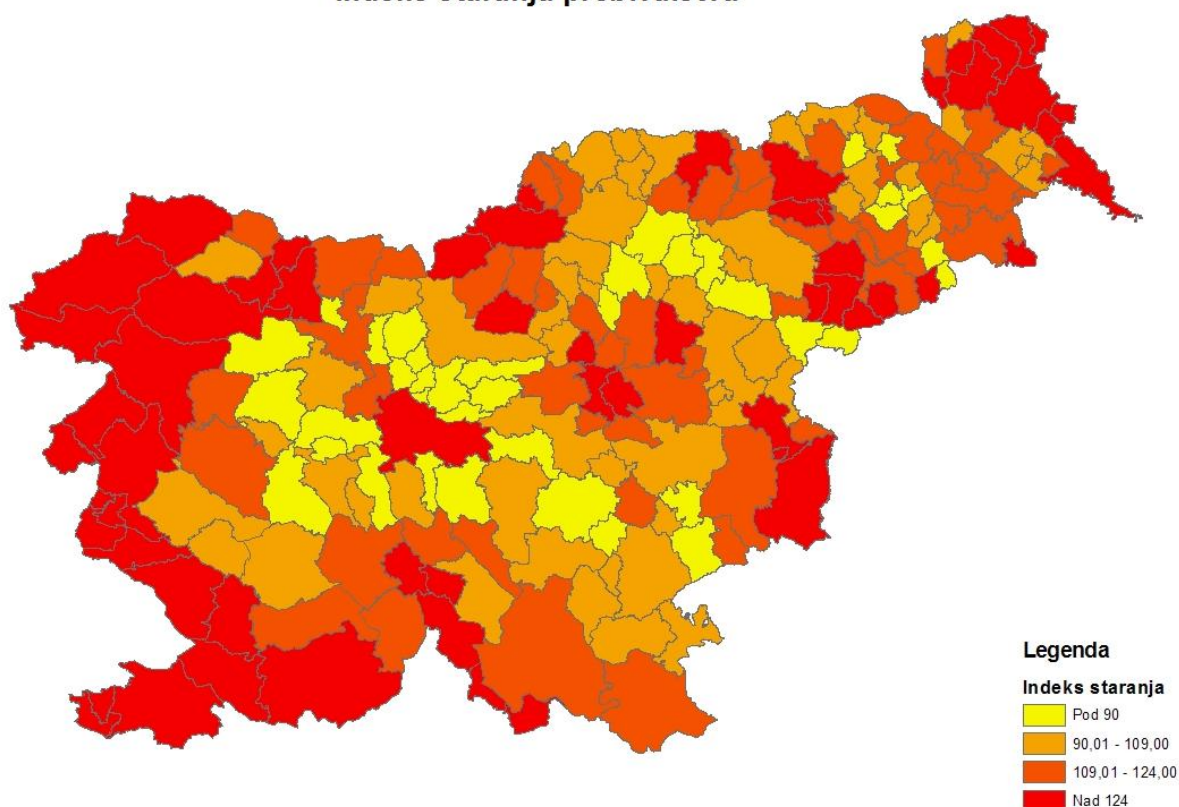

Slika 3.2: Delovno aktivno prebivalstvo - kmetijske dejavnosti (SURS, 2007)

Indeks staranja je razmerje med številom prebivalcev starih 65 ali več in številom prebivalcev starih do 14 let, pomnoženim s sto. Z indeksom staranja lahko predvsem nakažemo na problem staranja in posledično problem praznjenja območij. Na primer indeks 105 nam pove, da je na 100 mladih oseb, 105 starejših oseb.

Iz slike 3.3 je razvidno, da prevladuje v Sloveniji staro prebivalstvo, kar je razvidno tudi iz vrednosti za celotno Slovenijo za leto 2007, ki znaša 116,3.

Indeks staranja prebivalstva

Slika 3.3: Indeks staranja prebivalstva (SURSA, 2007)

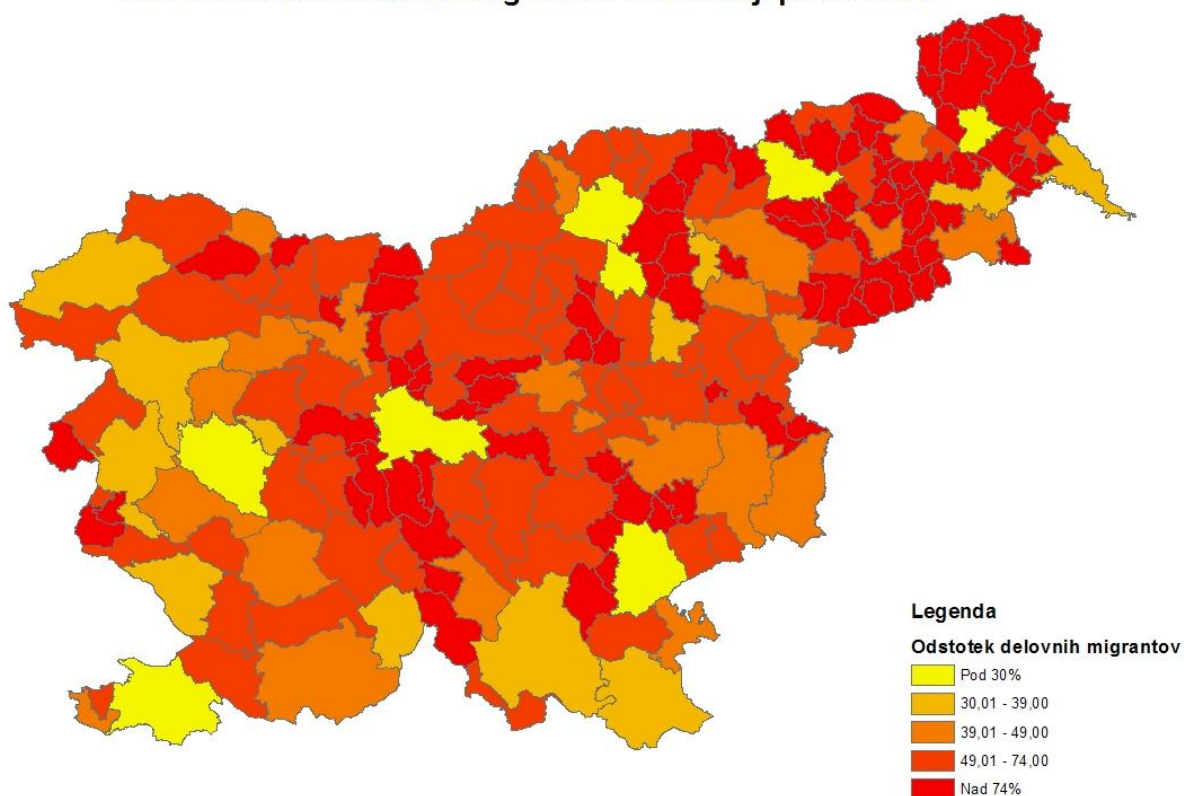
Odstotni delež **delovnih migrantov** (slika 3.4) nam pove, kakšen odstotek delovno aktivnih (brez kmetov) dela zunaj občine prebivališča, kar nam lahko prikazuje pomanjkanje delovnih mest znotraj občine. Kazalnik prikazuje pomanjkanje delovnih mest v občini in lahko kaže na gospodarsko nerazvitost.

V Sloveniji se je leta 2007 kar 47,9 % ljudi vozilo na delo v drugo občino.

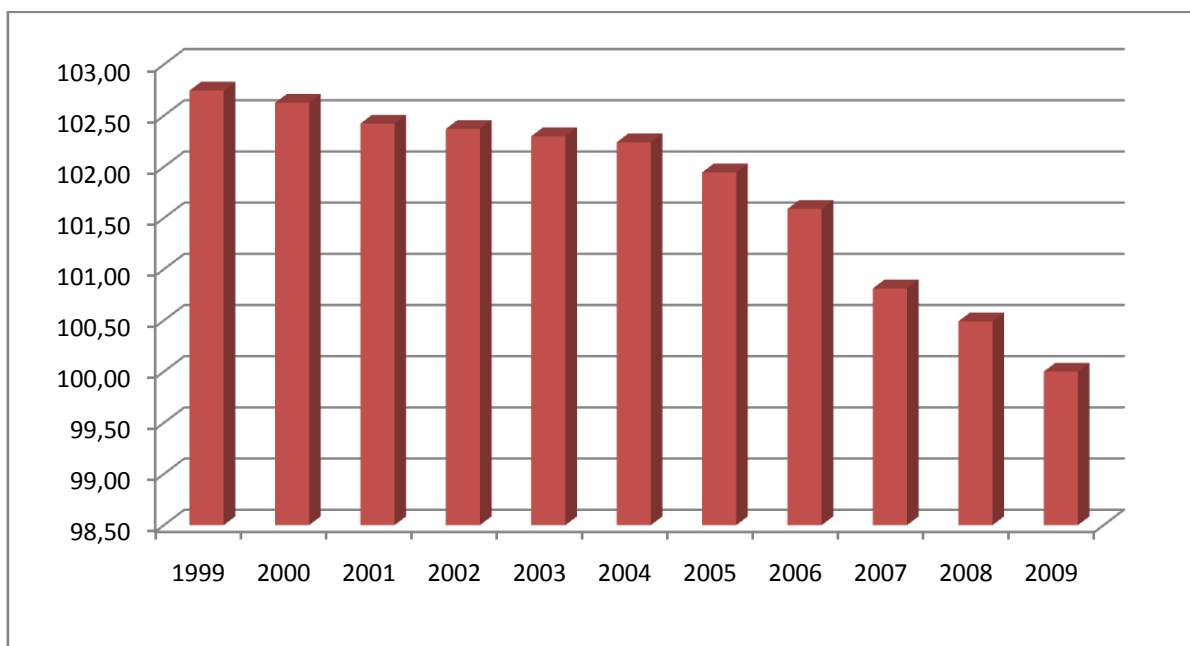
Indeks spremembe prebivalstva prikazuje spreminjanje prebivalstva skozi določeno obdobje (grafikon 3.2). S tem indeksom lahko opozorimo na območja, kjer prebivalstvo nazaduje, pa tudi na območja kjer se prebivalstvo kopiči. Z njim lahko prikažemo neenakomernost poselitve na območju Slovenije in s tem posledično neenakomernost razvoja teh območij. V analizi smo uporabili tako indeks, ki prikazuje razmerje nad številom prebivalstva leta 2009 s številom prebivalstva po posamezni letih pomnoženo s sto, ter tudi kot razliko prebivalstva med leti.

V Sloveniji indeks spremembe prebivalstva prikazuje porast prebivalstva, kar pa ne odraža porasta prebivalstva po občinah, saj se v nekaterih občinah prebivalstvo zmanjšuje. Leta 2007 je bil indeks spremembe prebivalstva 100,81, kar še vedno kaže na rast prebivalstva, vendar pa je bil manjši kot v prejšnjih letih. Sprememba prebivalstva po občinah med letoma 2007 in 2009 je prikazana na sliki 3.5.

Odstotni delež delovnih migrantov v Sloveniji po občinah

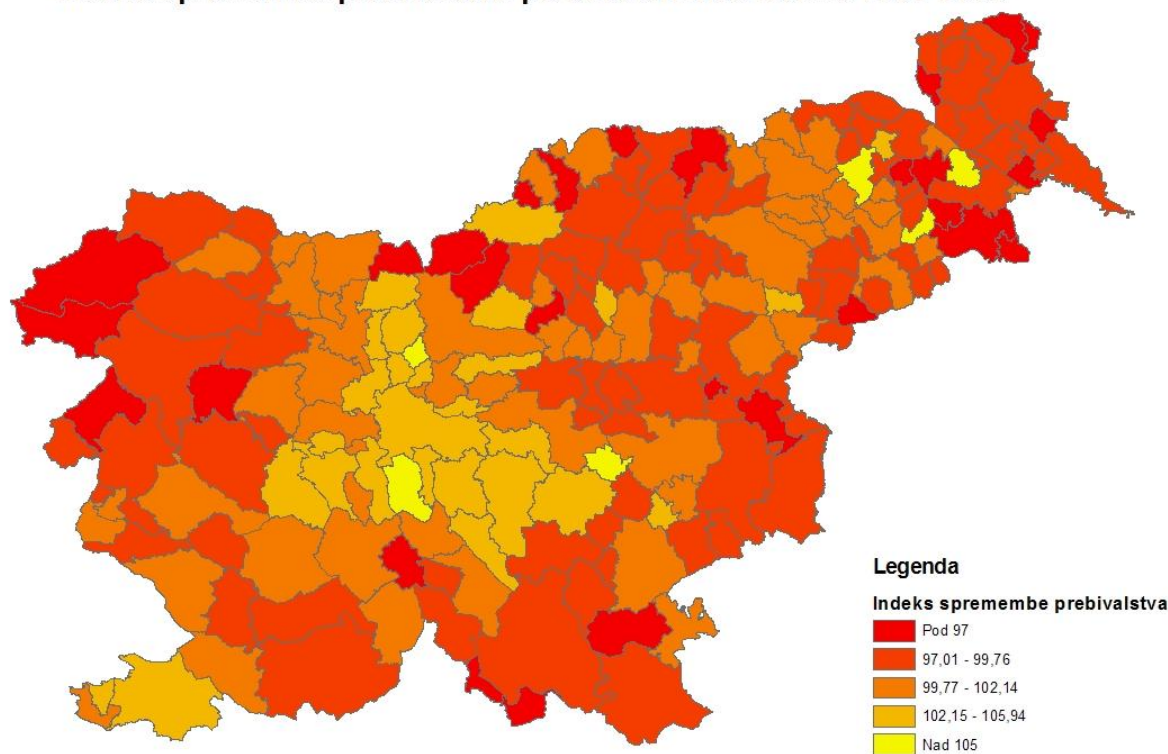

Slika 3.4: Odstotni deleže delovnih migrantov (SUR5, 2007)

Grafikon 3.2: Indeks spremembe prebivalstva v Sloveniji med leti 1999-2009 (SUR5)

Indeks spremembe prebivalstva po občinah med letoma 2007-2009

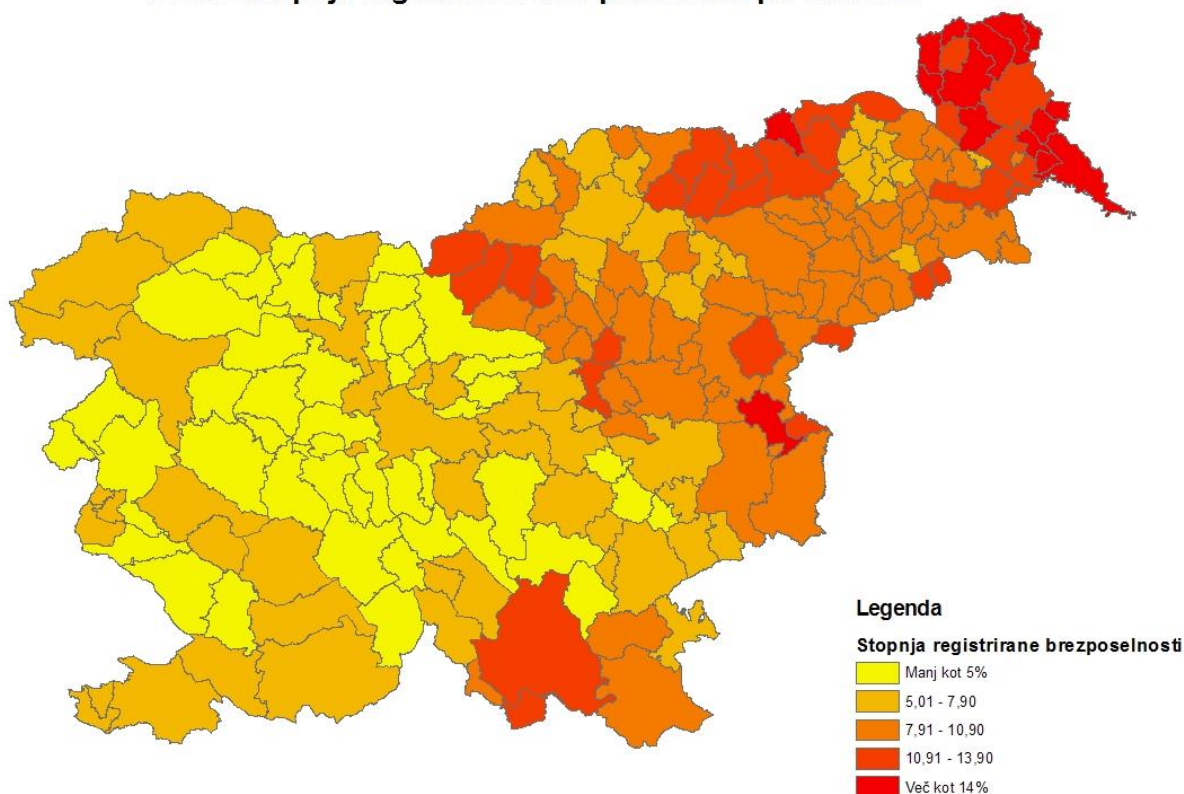

Slika 3.5: Indeks spremembe prebivalstva po občinah med letoma 2007-2009 (SUR5)

Kazalnik *stopnje registrirane brezposelnosti* (slika 3.6) smo uporabili za podrobno členitev prehodnih podeželskih območij. Kazalnik prikazuje odstotni delež registriranih brezposelnih oseb med vsemi aktivnimi v občini.

V Sloveniji je bila leta 2007 stopnja registrirane brezposelnosti 7,7 %.

Prikaz stopnje registrirane brezposelnosti po občinah

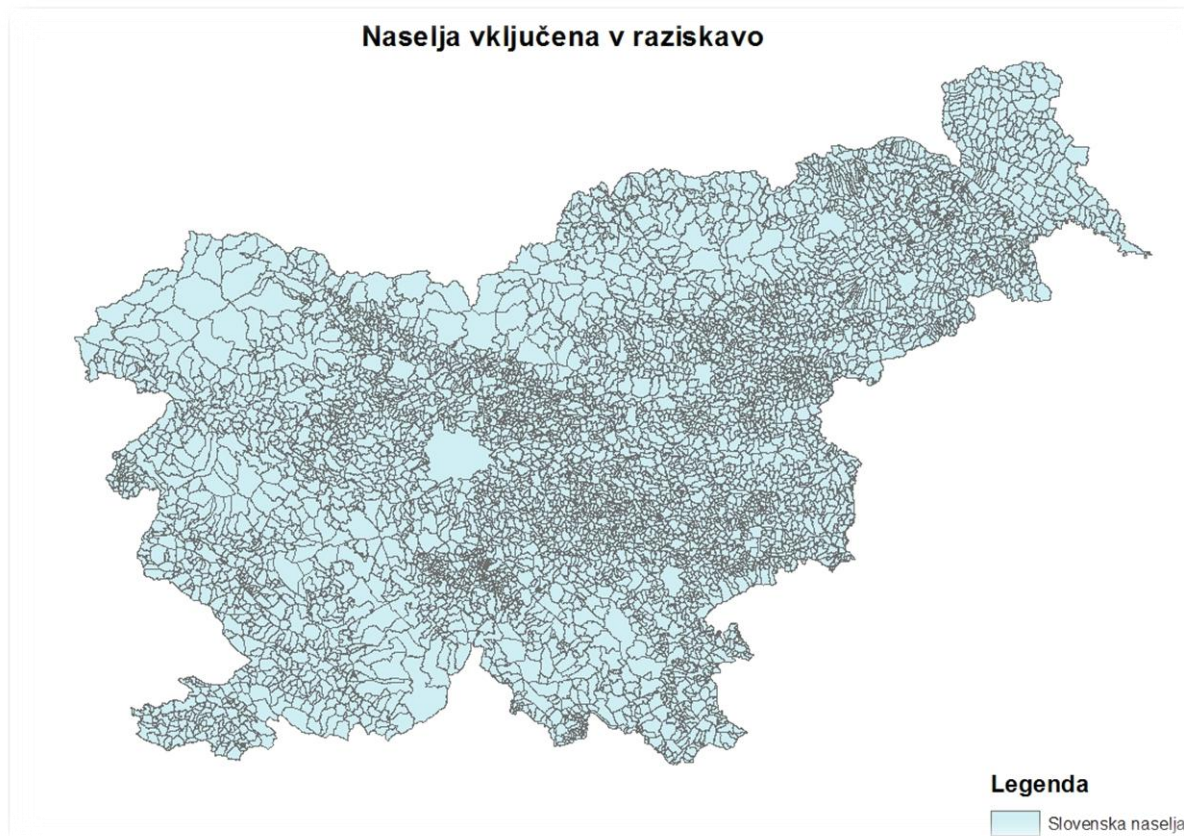

Slika 3.6: Prikaz stopnje registrirane brezposelnosti po občinah (SURSTAT, 2007)

V nalogi smo tipologijo podeželskih območij določili na dva načina. Najprej smo uporabili že znano metodologijo OECD za določitev podeželskih območij, ki je opisana v poglavju 2.2.1.1. Na ravni naselij smo s pomočjo gostote poselitve določili podeželska območja. Mejna vrednost je bila podana že v sami definiciji metode členitve urbano-podeželskih območij in je znašala 150 prebivalcev/km². Na podlagi izdelane razvrstitve podeželskih naselij smo občine razvrstili v tri tipe: *pretežno podeželska območja*, *vmesna območja* ter *pretežno urbana območja*.

Merilo te členitve je bil odstotek prebivalcev v podeželskih naseljih. Občine v katerih je bil odstotek manjši od 15 % smo razvrstili v pretežno urbana območja, v pretežno podeželska

območja smo razvrstili občine z odstotkom nad 50 %. V vmesna območja smo razvrstili občine z odstotkom živečih prebivalcev v podeželskih naseljih med 15 % in 50 %.

Slika 3.7: Naselja vključena v raziskavo (GURS, 2007)

Analizo s pomočjo izbranega nabora kazalnikov, smo izvedli samo na ravni občin in je bila izvedena v dveh delih. S pomočjo izbranih kombinacij kazalnikov smo najprej občine razvrstili v tri tipe: **tipično podeželska območja, prehodna podeželska območja ter območja mestnega značaja**. Za določitev prvih dveh tipov smo uporabili samo kazalnika gostote poselitve ter kazalnika delovno aktivnih prebivalcev v kmetijskih dejavnostih. Tipično podeželska območja smo dobili tako, da smo vanj razvrstili vse občine, ki so imele gostoto poselitve za 20 % manjšo kot je gostota poselitve za celotno Slovenijo in je bil delež aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih hkrati večji od 10 %.

Ker pa v ta tip niso bile razvrščene vse občine, ki so prav tako imele manjšo gostoto poselitve vendar manjši delež delovno aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih in obratno, smo določili drug tip, to je prehodna podeželska območja. V slednjega smo razvrstili občine, ki so

imele ali večji delež aktivnega prebivalstva v kmetijskih dejavnostih ali pa manjšo gostoto poselitve, torej manjšo od 80 prebivalcev na km².

Za določitev tretjega tipa smo uporabili kombinacijo kazalnikov gostote poselitve, števila študentov na 1000 prebivalcev v občini ter število podjetij na 1000 prebivalcev v občini. Mejne vrednosti teh treh kazalnikov so prikazane v preglednici 3.2 in 3.3. Ker pa so tudi po tej določitvi ostale nekatere občine nerazvrščene smo jih razvrstili med prehodna podeželska območja.

Slika 3.8: Občine vključene v raziskavo (GURS, 2007)

Ker s to razvrstitvijo nismo dosegli cilja naloge, to je določitev čim bolj homogenih območij, smo v drugem koraku prehodno podeželska območja še dodatno razdelili na štiri podtipе: strukturno omejevana območja, demografska omejevana območja, strukturno zmerno omejevana območja ter pretežno razvita območja. Za določitev teh podtipov smo uporabili kombinacije kazalnikov delovnih migrantov, indeks povprečne mesečne bruto plače, delež delovno aktivnih prebivalcev brez kmetov, indeks staranja, indeks spremembe prebivalstva ter

stopnjo registrirane brezposelnosti. Mejne vrednosti teh kazalnikov in kombinacije so prikazane v preglednici 3.3.

V analizo po OECD-jevi metodologiji smo vključili poleg 210 občin (slika 3.8) še 6010 naselij (slika 3.7). V analizo z izbranimi kazalniki pa smo vključili samo občine.

4 REZULTATI ANALIZE PODEŽELSKIH OBMOČIJ

Z obema razvrstitvama smo dokazali da v Sloveniji prevladujejo podeželska območja. Z določitvijo tipologije podeželskih območij s pomočjo izbranih kazalnikov pa smo potrdili, da je njena določitev odvisna od kombinacije več kazalnikov in da jo je nemogoče določiti samo z enim ali dvema kazalnikoma ne glede na območje obravnave.

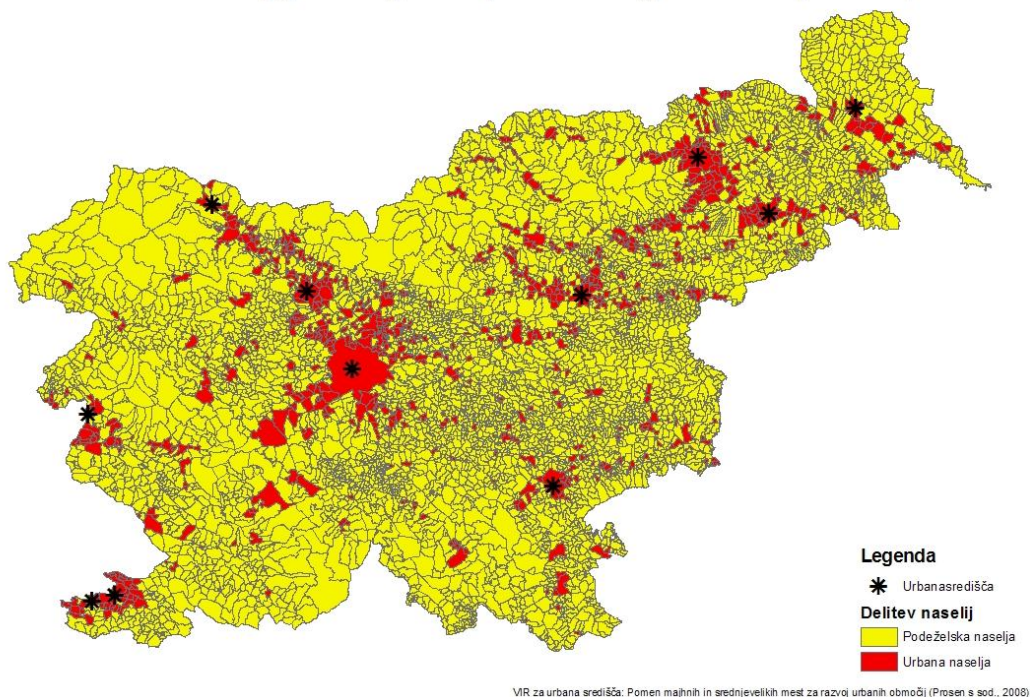
4.1 REZULTATI ČLENITVE URBANO-PODEŽELSKIH OBMOČIJ

Pri sami členitvi urbano-podeželskih območij po metodologiji OECD, je šlo za razvrstitev občin v podeželska območja, urbana območja ter vmesna območja, ki jih lahko poimenujemo tudi zmerna podeželska območja. Rezultat razvrstitve naselij med podeželska naselja na lokalni ravni z gostoto manjšo od 150 prebivalcev/km² prikazuje slika 4.1.

Rezultat te členitve z mejno vrednostjo gostote 150 prebivalcev/km² je pokazal, da imamo v Sloveniji pretežno podeželska območja. Od 210 občin, ki smo jih uporabili v obravnavi smo jih v pretežno podeželska območja razvrstili 117, kar znaša 55,7 % vsega območja Slovenije. V vmesna območja smo razvrstili 69 občin, 32,9 % slovenskega ozemlja, med pretežno urbana območja pa le 11,4 % (24 občin) slovenskega ozemlja, na ravni naselij ter deleža prebivalstva v podeželskih naseljih. Kot smo že omenili v poglavju 2.2.3, smo urbana središča, ki naj bi pomenila gonilno silo teh območij, privzeli iz naloge Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij (Prosen s sod., 2008). Rezultati so prikazani na sliki 4.3.

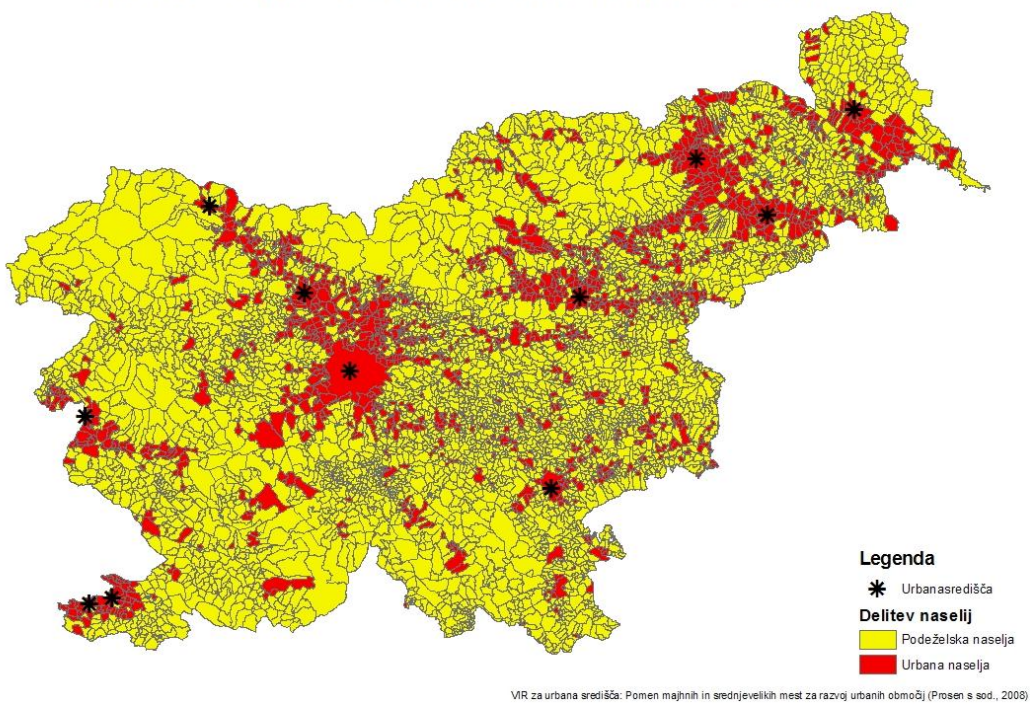
Ker je bila ta metodologija zasnovana za večja območja ter višje teritorialne ravni (NUTS3), bi bilo bolj smiselno izdelati razvrstitev na primer na ravni občin, ter potem regionalni nivo na nivoju regij, ker na območju Slovenije na nivoju naselij s pomočjo delitve na podeželska naselja z mejno vrednostjo gostote 150 prebivalcev/km², pridobimo večinoma podeželska naselja. Zato smo prilagodili mejno vrednost gostote prebivalstva tudi slovenskim razmeram. Uporabili smo mejno vrednost 100 prebivalcev/km² (slika 4.2).

Razvrstitev naselij glede na gostoto prebivalstva (gostota < 150 preb./km)

Slika 4.1: Razdelitev naselij glede na gostoto prebivalstva na urbana in podeželska naselja (gostota < 150 preb./km²)

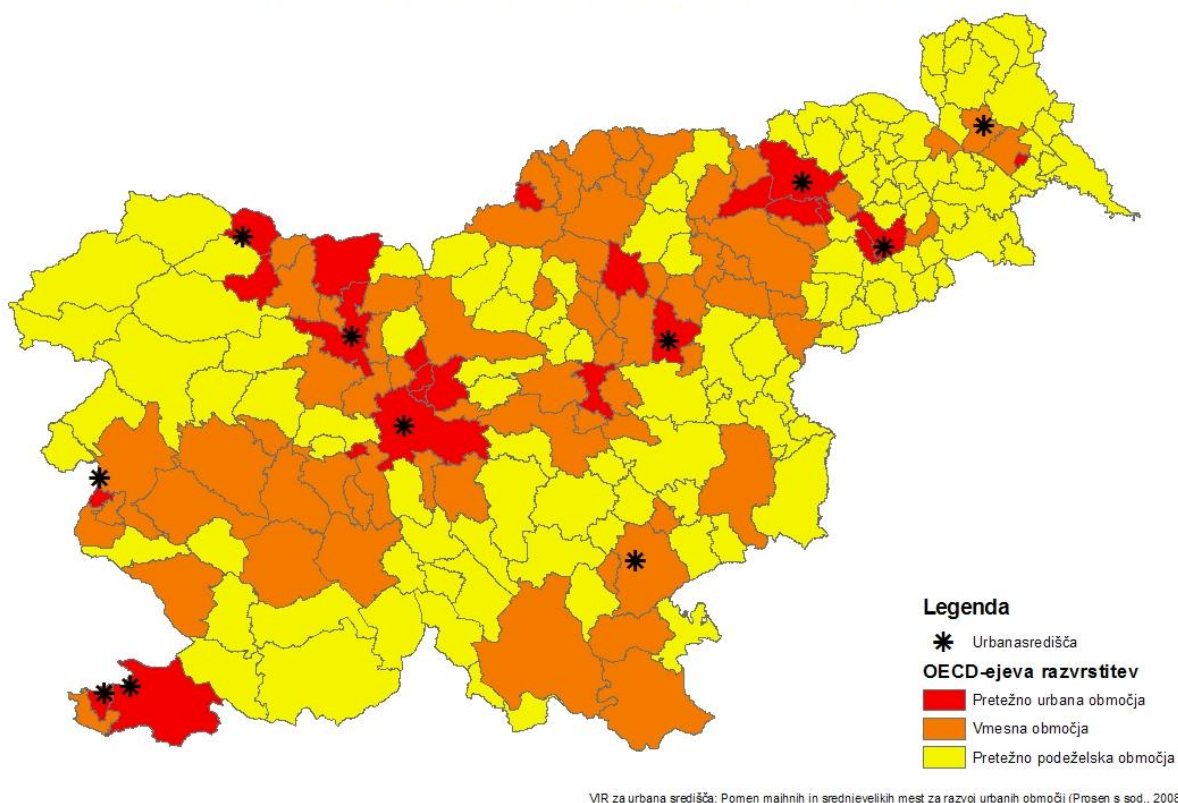
Razvrstitev naselij glede na gostoto prebivalstva (gostota < 100 preb./km)

Slika 4.2: Razdelitev naselij glede na gostoto prebivalstva na urbana in podeželska naselja (gostota < 100 preb./km²)

Členitev smo ponovili z mejno vrednostjo gostote 100 prebivalcev/km². Ta vrednost predstavlja povprečno vrednost gostote poselitve v Sloveniji. Največje spremembe se odražajo v pretežno podeželskih območjih ter vmesnih območjih, dobili pa smo tudi več pretežno urbanih območij. Število pretežno podeželskih območij se je zmanjšalo na 76 občin (36,2 %), vmesnih območij smo dobili 98 (46,7 %), pretežno urbanih pa smo dobili 36 (17,1%).

Razvrstitev po OECD-ejevi metodologiji (gostota < 150 preb./km²)

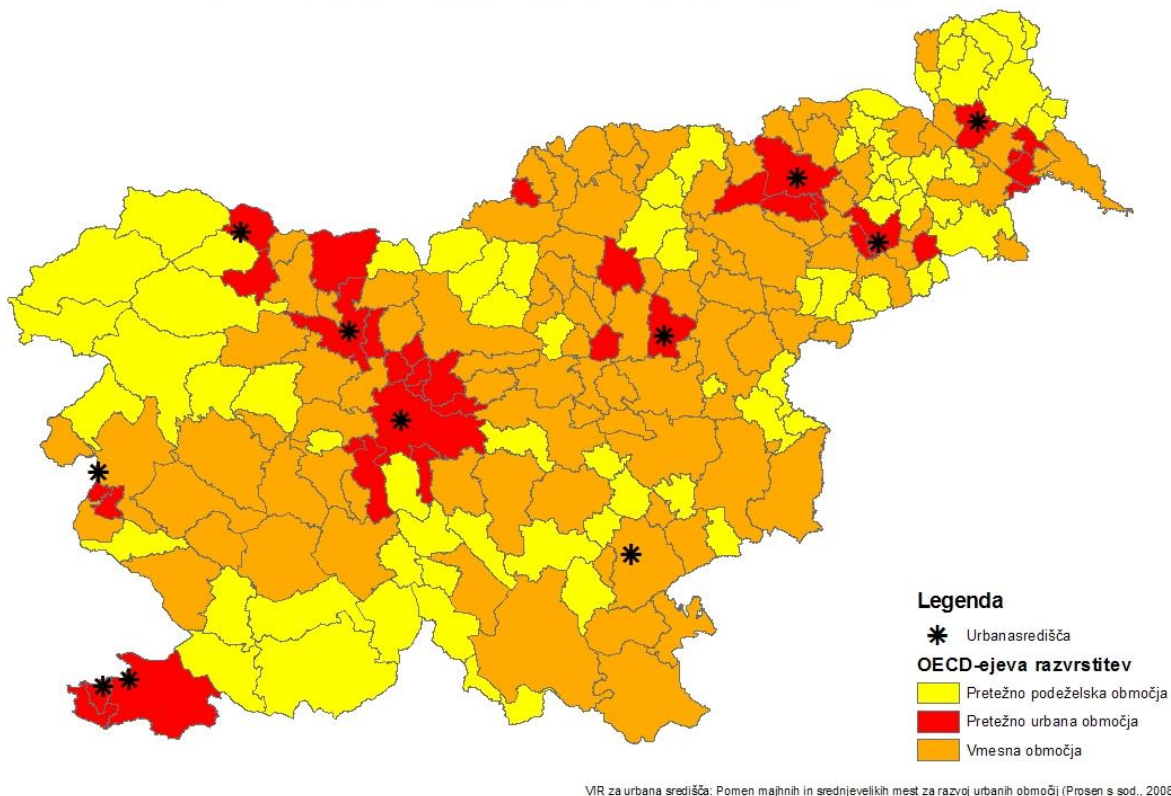

Slika 4.3: Prikaz členitve urbano-podeželskih območij pri delitvi naselij z mejno vrednostjo gostote 100 preb./km²

Do največjih sprememb je prišlo med pretežno podeželskimi območji ter vmesnimi območji. Pretežno podeželskih območij je manj za 19,5 % (iz 117 občin na 76 občin), vmesnih območij pa je za 13,8 % več (iz 69 občin na 98 občin), povečal pa se je tudi odstotek pretežno urbanih območij za 5,7 % (iz 24 občin na 36 občin).

Glede na dobljene rezultate lahko trdimo, da je členitev z mejno vrednostjo prilagojeno slovenskim razmeram realnejša, saj je OECD-ejeva metoda zasnovana za večje ravni kot pa jih predstavljajo naselja v Sloveniji.

Razvrstitev po OECD-ejevi metodologiji (gostota < 100 preb./km²)

Slika 4.4: Prikaz členitve urbano-podeželskih območij pri delitvi naselij z mejno vrednostjo gostote 100 preb./km²

S to razvrstitvijo ne dobimo homogenih območij, ki bi bila lahko uporabljena kot politično orodje za zmanjševanje razlik. Območja so preobširno določena, saj zajemajo ogrožena območja, delno omejevana območja ter celo dobro razvita območja. Če bi želeli s to razvrstitvijo prikazati območja kjer je potrebna boljša politika razvoja, bi jo morali nadgraditi še z določenimi kazalniki, ter določiti še dodatne tipe. To smo tudi z našo nalogo določili. Samo na podlagi gostote prebivalstva ne moremo določiti nerazvitih, manj razvitih in dobro razvitih območij.

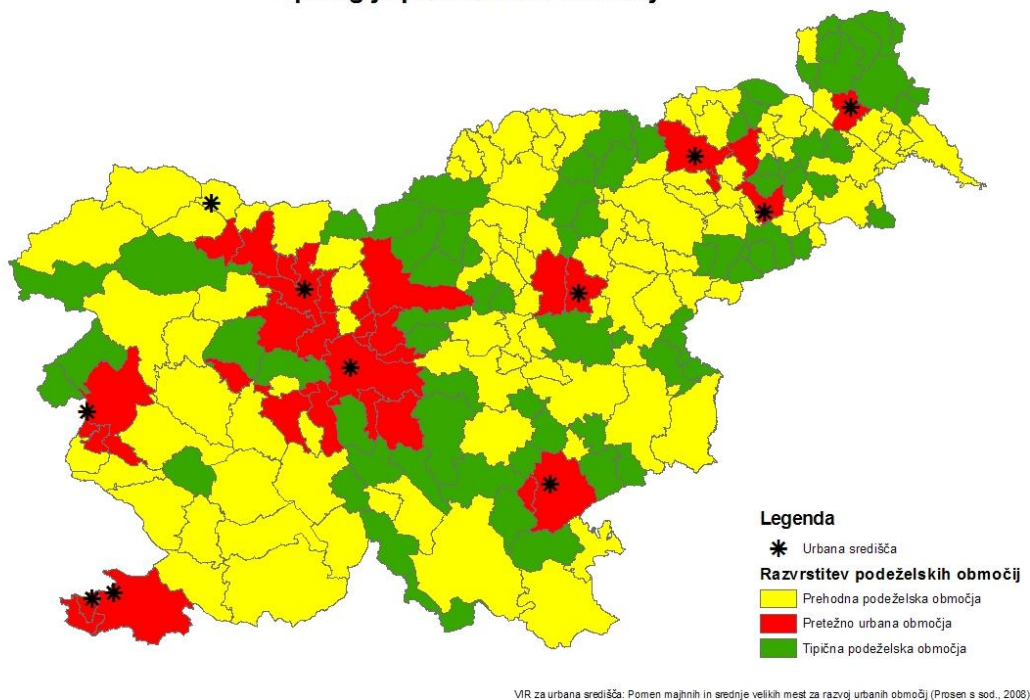
4.2 REZULTAT RAZVRSTITVE S POMOČJO IZBRANIH KAZALNIKOV

Pri razvrstitvi podeželskih območij na podlagi lastnega nabora kazalnikov smo skušali upoštevati čim več kazalnikov, ki bi nam pokazali tako gospodarsko kot demografsko raznolikost območij. Homogena območja na enaki stopnji razvoja namreč ni mogoče določiti le z enim kazalnikom. Vendar je lahko tudi preveč kazalnikov ovira za izdelavo analize, ker postane preveč kompleksna in s tem tudi slabše razumljiva. Poleg tega se pri manjših razponih med vrednostmi posameznih kazalnikov le-ti med seboj lahko tudi izključujejo.

Na podlagi izdelanega nabora kazalnikov smo določili tipe podeželskih območij na dveh ravneh. Najprej smo na podlagi petih kazalnikov določili tri tipe podeželskih območij to je tipična podeželska območja, prehodna podeželska območja, ter območja mestnega značaja. Tudi tukaj smo privzeli urbana središča (Prosen s sod., 2008) ter jih prikazali na sliki 4.5 skupaj z območji razvrščenimi v tipična podeželska območja, prehodna podeželska območja ter pretežno urbana območja. V tipična podeželska območja smo razvrstili 75 občin, v prehodna podeželska območja 100 občin ter v območja mestnega značaja 35 območij. Torej smo dobili 35,7 % tipičnih podeželskih območij, 47,6 % vmesnih območij oziroma zmernih podeželskih območij ter 16,7 % območji mestnega značaja.

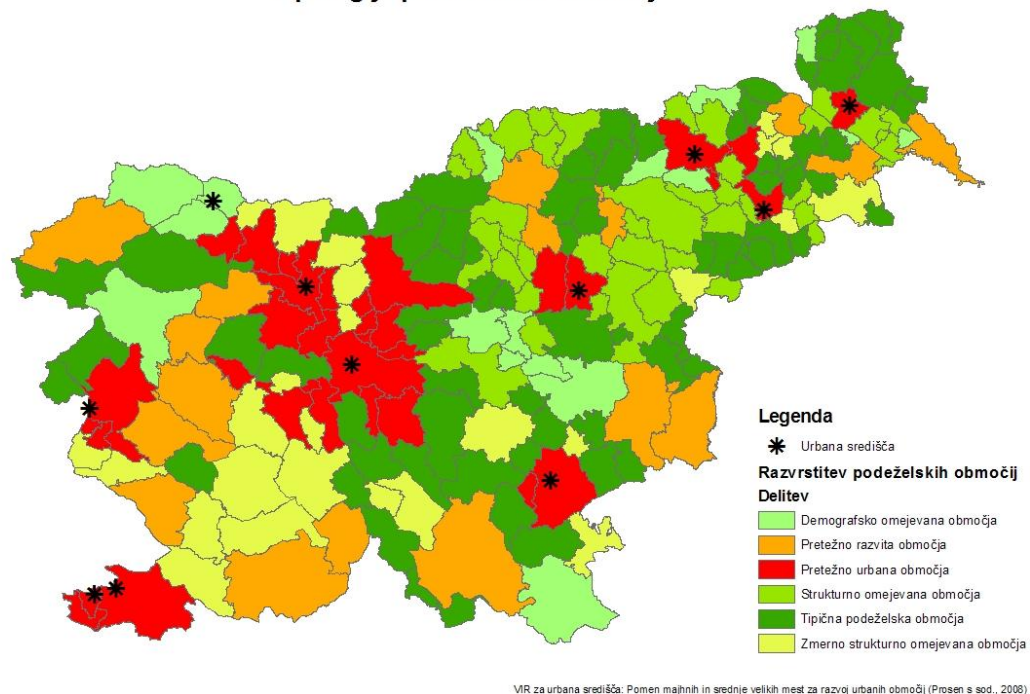
Ker ta razvrstitev ne razvršča slovenskega ozemlja na razvojno homogena območja, smo jih dodatno razvrstili še na štiri podtipe. S tem smo uporabili dodaten nabor kazalnikov, ter sama območja še dodatno razvrstili glede na njihovo stopnjo razvitosti oziroma nerazvitosti. Pri tem delež tipičnih podeželskih območij ter območij mestnega značaja ostaja nespremenjen, med tem ko prehodna podeželska območja razdelimo na strukturno omejevana območja, demografsko omejevana območja, strukturno zmerno omejevana območja ter pretežno razvita območja. Dobili smo 6,7 % (14 občin) strukturno omejevanih območij, 7,6 % (16 občin) demografsko omejevanih območij, 12,4 % (26 občin) strukturno zmerno omejevanih območij ter 8,1 % (17 občin) pretežno razvitih območij. Ta območja so bolj homogena ter na približno enaki razvojni stopnji (slika 4.6).

Tipologija podeželskih območij

Slika 4.5: Delna razvrstitev podeželskih območij s pomočjo nabora kazalnikov

Tipologija podeželskih območij

Slika 4.6: Končna razvrstitev podeželskih območij določenih na podlagi izbranih kazalnikov

Za območje Slovenije je ta členitev dovolj natančna, vendar bi bila primernejša za izvedbo na ravni naselij, ker so lahko znotraj posamezne občine, ki je sedaj razvrščena med omejevana območja tudi zelo dobro razvita naselja. Zato bi s členitvijo na ravni naselij dobili realnejšo sliko podeželskih območij.

4.3 PRIMERJAVA OBEH IZBRANIH METOD

Z namenom primerjave dobljenih rezultatov, smo izdelali tudi členitev podeželskih območij s pomočjo izbranih kazalnikov ter členitev urbano-podeželskih območij po OECD-ejevi metodologiji. Obe členitvi nam potrdita tezo, da v Sloveniji prevladujejo podeželska območja. Za določitev homogenih območij na podlagi katerih bo mogoče v bodoče usmerjati njihov razvoj ter oblikovati politike in ukrepe za izboljšanje stanja na posameznih slabše razvitih območjih, pa je členitev urbano-podeželskih območij po OECD-ejevi metodologiji premalo natančna. Predvsem, pa je nemogoče določiti razvitost oziroma nerazvitost območij na podlagi gostote poselitve, čeprav kaže na različne dejavnike, ki so pomembni tako za bivanje kot za primerno razvitost infrastrukture. Trdimo lahko, da členitev urbano-podeželskih območij le razmeji določena območja na podeželska, urbana ter vmesna območja.

Razvrstitev podeželskih območij s pomočjo izbranih kazalnikov pa omogoča dinamično izbiro kazalnikov, kombiniranje le teh in s tem primernejšo razvrstitev podeželskih območij. Prvi del razvrstitve s pomočjo izbora kazalnikov je prav tako pregroba delitev kot pri členitvi urbano-podeželskih območij. Z delitvijo na tri tipe podeželskih območij, prehodno podeželska območja ter območja z mestnim značajem, je prav tako prikazana le delna slika členitve slovenskega podeželja. Prikazana so območja podeželja, ter območja, ki so bolj podobna urbanim oziroma so bolj razvita od ostalih območij. Ker pa tudi podeželska območja niso na enaki stopnji razvoja oziroma so različno omejevana, je dodatna členitev le-teh primernejša. Kljub majhnosti slovenskega ozemlja je ta zelo pester in že zaradi zgodovinskih razlogov, naravnih dejavnikov in drugih ekonomsko-socialnih dejavnikov neenakomerno razvit, tako da je za določitev le teh primernejša razvrstitev s pomočjo izbranih kazalnikov. Če primerjamo tipe členitev obeh razvrstitev, pa bi lahko primerjali med seboj členitev urbano-podeželskih

območij ter le delno razvrstitev s pomočjo izbranih kazalnikov. Primerjava dobljenih rezultatov obeh je prikazana v preglednici 4.1.

Preglednica 4.1: Primerjava členitve urbano-podeželskih območij po OECD-jevi metodologiji s členitvijo območij na podlagi izbranih kazalnikov

Čenitev urbano-podeželskih območij	Št.občin (Gostota <150 preb./km ²)	Št. Občin (Gostota <100 preb./km ²)	Razvrstitev s pomočjo izbranih kazalnikov	Št. občin
Pretežno podeželska območja	117	76	Tipična podeželska območja	75
Vmesna območja	69	98	Prehodna podeželska območja	100
Pretežno urbana območja	24	36	Območja mesnatega značaja	35

Kot smo pričakovali, smo dobili primerljive rezultate. Če bi združili prva dva tipa obeh območij v podeželska območja, bi dobili členitev na podeželska območja in območja z mesnim značajem, ki bi se razlikovala za 5,3 %. Pri členitvi urbano-podeželskih območij smo razvrstili največ občin v pretežno podeželska območja, kar 55,7 %, pri razvrstitvi s pomočjo izbranih kazalnikov pa le 35,7 %. V vmesna območja pri členitvi urbano-podeželskih območij smo razvrstili 32,9 % občin, kar bi lahko primerjali s tipom prehodnih podeželskih območij pri razvrstitvi s pomočjo izbranih kazalnikov, kamor smo razvrstili 47,6 % občin. Pretežno urbana območja in območja mestnega značaja pa se razlikujeta samo za 5,2 %. V prvega je razvrščeno 11,4 % vseh občin, v drugega pa 16,6 %.

S prilagojeno mejno vrednostjo gostote poselitve pri prvi členitvi smo se bolj približali členitvi na podlagi izbranih kazalnikov. Razlike med razvrstitvijo območij v posamezne tipe je manjša. Tako smo dobili le 0,5 % različno razdelitev med pretežno podeželskimi območji ter tipično podeželskimi območji. Vmesna območja se razlikujejo za 0,9 % od prehodno podeželskih območij. Območja mestnega značaja in pretežno urbana območja pa se razlikujejo za le 0,4 %. To nas pripelje do zaključka kot smo že omenili v poglavju 4.2, da je členitev s prilagojeno mejno vrednostjo gostote prebivalstva realnejša, kar je bilo pričakovati.

Pri obeh členitvah smo uporabili kazalnik gostote poselitve, vendar je bila pri členitvi urbano-podeželskih območij uporabljena gostota poselitve na ravni naselij, pri razvrstitvi s pomočjo izbranih kazalnikov pa na ravni občin ter z dodatnim kazalnikom deleža delovno aktivnih v kmetijskih dejavnostih. Pri določitvi območij z mestnim značajem pa sta bila poleg gostote

uporabljena še kazalnik števila študentov na 1000 prebivalcev v občini ter kazalnik števila podjetij na 1000 prebivalcev v občini. Iz dobljenih rezultatov lahko sklepamo, da je za grobo razmejitev podeželja dovolj že kazalnik gostote prebivalstva.

Za podrobnejšo določitev z namenom nadaljnje uporabe teh območij pri določevanju razvojnih politik pa je potrebno območja bolj natančno razdeliti za kar pa so potrebni dodatni kazalniki. Torej je glede na namen te naloge najprimernejša podrobna členitev s pomočjo izbranih kazalnikov. Le-ta prikazuje manjša območja, ki imajo podobne lastnosti. Nekatere kažejo na izrazito demografsko ogroženost, druge na strukturne probleme ali pa na pretežno razvita območja. Pri vseh teh pa je potreben drugačen pristop pri samem uvajanju sprememb in zato je pomembno če se s pomočjo členitve pokaže na pomanjkljivosti območij.

Podrobnejšo členitev podeželskih območij z izvedeno členitvijo urbano-podeželskih območij ne moremo primerjati. Za primerjavo te členitve bi lahko uporabili že izdelani tipologiji prikazani v poglavju 2.2, če bi imeli za ti dve členitvi ravno tako številčne vrednosti, ne samo grafičnega prikaza. Naša razvrstitev je narejena na ravni občin, osnovna tipološka členitev v Sloveniji (Kladnik, Ravbar, 2000) ter tipološka členitev podeželja (Kladnik, Ravbar, 2000) pa na ravni naselij.

Če pogledamo obe členitvi glede na celotno Slovenijo sta si med seboj zelo podobni. Vsa urbana območja se nahajajo blizu glavnega prometnega križa v Sloveniji, ki ima središče v samem glavnem mestu Ljubljana. Ostala podeželska območja ter vmesna in prehodno podeželska območja pa so brez posebnega vzorca razvrščena po preostalem območju Slovenije.

Podrobnejša členitev na podlagi izbranih kazalnikov, pa nam pokaže da se najbolj omejevana območja, torej tako demografsko omejevana kot strukturno omejevana nahajajo na obrobju pretežno na obmejnih območjih, prav tako tudi nekatera tipično podeželska območja, čeprav se ta razprostirajo predvsem po pretežno ravninskih predelih Slovenije.

5 ZAKLJUČEK

Cilj naše naloge je bil določitev tipološke členitve podeželskih območij v Sloveniji. Da bi čim boljše rešili problem ter pri tem upoštevali tako zakonske podlage v Sloveniji kot tudi evropske zahteve smo si pomagali s pregledom različnih virov prikazanih v poglavju 2.2. S pomočjo teh virov smo določili kazalnike s katerimi smo izvedli analizo ter določili najprej tri tipe tipično podeželska območja, prehodna podeželska območja ter območja mestnega značaja. Nato smo razvrstitev nadgradili še s štirimi podtipi v prehodnih podeželskih območjih. Določili smo še strukturno omejevana območja, demografsko omejevana območja, strukturno zmerno omejevana območja ter pretežno razvita območja. Za primerjavo rezultatov smo izvedli še analizo členitve urbano-podeželskih območij po metodi OECD. Pri tej členitvi smo določili tri tipe pretežno podeželska območja, vmesna območja ter pretežno urbana območja. V primerjavi smo tako lahko uporabili te tri tipe ter jih primerjali s delno razvrstitvijo s pomočjo izbranih kazalnikov. Povprečne vrednosti smo izbrali zaradi tega, ker bi večja odstopanja od teh vrednosti prikazala slabšo sliko vsaj pri indeksu staranja in gostoti prebivalstva, bi potem večino območja Slovenije padlo v podeželje, ali pa v omejena območja, tako strukturno, kot tudi demografsko.

Pri analizi kazalnikov smo ugotovili, da ni mogoče določiti homogenih območij le na podlagi enega kazalnika, temveč je potrebno uporabiti kombinacijo več kazalnikov. Enako kombinacijo kazalnikov je nemogoče uporabiti za vse tipe. To kaže na pestrost podeželskih območij, na katero so vplivali različni dejavniki. Zaradi velikih razlik znotraj prehodnih podeželskih območij smo se odločili, da bomo ta tip dodatno razdelili. Ključnega pomena pri izbiri nabora kazalnikov pa je bila dosegljivost verodostojnih podatkov. O mejnih vrednostih, ki smo jih izbrali glede na vrednosti kazalnikov za celo Slovenijo, bi se dalo še razpravljati, katere meje bi bilo smiselno spustiti in katere dvigniti.

Rezultat te naloge so določeni tipi podeželskih območij v Sloveniji, ki so homogeni in prikazujejo približno enako stopnjo razvitosti. Prostorska enota členitve je bila občina, pri OECD-ejevi metodologiji pa naselje. Obe členitvi sta pripeljali do pričakovanih rezultatov, torej smo pokazali da je Slovenija resnično eno samo podeželje, ter da je notranja členitev podeželja z enim samim kazalnikom nemogoča in da je potreben večji nabor kazalnikov, ki ga

je potrebno med seboj uskladiti in uporabiti primerno kombinacijo kazalnikov za vsak tip posebej. Mestnih območij, ki so bila že določena nismo mogli izločiti iz samih analiz, ker so bila določena na nivoju naselij, zato smo jih uporabili le točkovno ter jih prikazali kot urbana središča območij.

Cilj naloge je bil določitev homogenih območij na podlagi katerih bo mogoče v bodoče usmerjati njihov razvoj ter oblikovati politiko in ukrepe za izboljšanje stanja na posameznih slabše razvitih območjih. Menimo, da smo cilj naloge dosegli s razvrstitvijo s pomočjo izbranih kazalnikov, s členitvijo urbano-podeželskih območij pa ne. Pri razvrstitvi s pomočjo izbranih kazalnikov bi bilo mogoče smiselno razreda strukturno omejevanih območij in strukturno zmerno omejevanih območij združiti v tip strukturno omejevana območja, to pa je odvisno od namena uporabe razvrstitve v nadaljevanju. Torej smo dosegli tudi namen naloge, ki je bil dopolnitev členitve urbano-podeželskih območij s kazalniki za podrobnejšo členitev podeželskih območij v Sloveniji. Razvrstitev s pomočjo izbranih kazalnikov, bi bila uporabna za nadaljnja raziskovanja med urbanimi in podeželskimi območji na področju njihovih odnosov. Smiselno bi bilo tudi narediti podobno členitev območij glede na naravne dejavnike, ter omejitvene dejavnike v prostoru kot so Natura2000, vodovarstvena območja, narodni parki, namensko rabo zemljišč in rezultate med seboj primerjati. Obe te razvrstitvi bi bilo smotrno izdelati na nivoju naselij, ter nadalje raziskati odnose med urbanimi in podeželskimi območji. V nadaljnjih študijah bi lahko izdelali razvojne programe za ta območja, jih še podrobneje proučiti in s tem še dodatneje potrdili ustreznost izbire kazalnikov pri izvedeni analizi.

Dobljene rezultate bo kasneje možno uporabiti za nadaljnja raziskovanja na področju razvoja podeželja. Raziskavo je mogoče nadgraditi tudi z raziskovanjem odnosov med mesti in podeželjem ter s tem posledično določiti odvisnost podeželja od bližnjih mest. Prav tako bi se v nadaljnjih raziskavah dotaknili posameznih območij, ter jih podrobneje proučili in s tem tudi določili njihove možnosti za nadaljnji razvoj. Dobljeni rezultati pa bi bili primerni, tudi za vzpostavitev povezav med regijami in tako s pomočjo sodelovanja poskušali vzpostaviti pogoje za nadaljnji razvoj, ki naj bi bil sonaraven in po celotni državi čim bolj enakomeren.

Sama analiza kazalnikov in posledično tipologija podeželskih območij je pokazala, da se tako kazalniki kot tudi sama slika skozi leta spreminjajo. Sedaj imamo na voljo pestro paleto različnih kazalnikov, ki nam omogočajo odkrivanje manj razvitih območij. Se je pa pokazalo v primerjavi z drugimi deli (glej poglavje 2.2), da se stanje slovenskega podeželja zelo počasi spreminja ponekod na bolje, ponekod pa so območja, ki ostajajo nerazvita oziroma razvojno omejena. Vendar so razlike med podeželskimi tipi vidne in pomembno je da jih upoštevamo pri načrtovanju razvoja podeželja in pripravi razvojnih politik podeželja.

VIRI

- Barbič, A., 1995. Opredeljevanje podeželja. *Sodobno kmetijstvo* 28,11: 498-504.
- Cunder, T., 2006. Slovensko podeželje in nova strategija razvoja. *Dela* 25: 147-158.
- European Commission. Dg Regional Policy, 2008. Communication from the commission to the council, the european parliament, the committee of the regions and the european economic and social committee. Green Paper on Territorial Cohesion – Turning territorial diversity into strength. Leipzig
- Drozg, V., 2005. Koncepti policentrične ureditve Slovenije. *Dela* 24: 147-158.
- Fabijan, R., Gosar, L., Kovačič, M., Perpar, A., 2000. Razvojno-tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji. Biotehniška fakulteta. Oddelek za agronomijo. Inštitut za agrarno ekonomiko.
- Gosar, L., Kovačič, M., Perpar A., 2002. Členitev slovenskega podeželja. *Sodobno kmetijstvo*. 2:62-66.
- Kladnik, D., Ravbar, M., 2003. Členitev slovenskega podeželja. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC
- Kladnik, D., 1999. Leksikon geografije podeželja. Inštitut za geografijo.
- Dr. Klemenčič, M., 2008. Podeželje na prehodu. *Demokracija*. 16/XIII
- Klemenčič, V., 2005. Poskus opredelitve sodobnih problemov razvoja kulturne pokrajine slovenskega podeželja. *Dela* 24: 171-184.
- Klemenčič, V., 2002. Procesi deagrarnizacije in urbanizacije slovenskega podeželja. = Process of deagrarnization and urbanization of Slovene rural areas
- Kovačič, M., Perpar, A., 2002. Razvojno stanje, značilnosti in problemi podeželskih območij v Sloveniji. *Sodobno kmetijsvo*. 2, 52-61.

Lisec, A., Prosen, A., 2008. Celostni pristop k upravljanju zemljišč na podeželju – zemljiški menedžment. Ggeod. Vestn. 52, 758-771.

Perpar, A., 2002. Razvojne značilnosti slovenskega podeželja. Mag. Delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Pogačnik, A., 1999. Urbanistično planiranje. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo

Ravbar, M., Vrišer, I., 1993. Kriterij za opredeljevanje mest v Sloveniji. Razvojno raziskovalni projekt Ministrstva za znanost in tehnologijo. Inštitut za geografijo Univerze Ljubljana (62 str.)

Ravbar, M., 2001. Poselitev in prostorski razvoj Slovenije. Inštitut za geografijo, Ljubljana.

Ravbar, M., 2006. Slovensko podeželje na preizkušnji – kdo bo nadomestil kmetijstvo. Dela 25. 207-221.

Rodela, R., 2005. Spmembe na slovenskem podeželju – Potencial in za samo-uresničitev slovenskega podeželja na poti sonaravnega in celostnega razvoja. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, University of Sussex, SPRU-Science and Tehnology Policy Research

Teritorial indicators of socio-economic patterns and dynamics:

http://www.oecd.org/LongAbstract/0,3425,en_2649_34413_15181757_119656_1_1_37429,0.html (20.11.2009)

Sshmid-Thome, K., Begs, C., 2004. Urban-Rural relations in Europe. Espon 1.1.2. Center of Urban and Regional Studies, Helsinki. University of technology:

http://www.espon.eu/mmp/online/website/content/projects/259/649/index_EN.html (20.11.2009)

Uredba o pogojih in merilih za dodeljevanje spodbud, pomembnih za skladni regionalni razvoj UL RS št.110/ 04: 13111-13114

Uredba o vrednosti meril za določitev območij s posebnimi razvojnimi problemi in določitvi občin ki izpolnjujejo ta merila UL RS št.59/00: 7646-7647

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja UL RS, št. 83/03: 12202-12205

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja UL RS, št. 93/05: 9655-9667

Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Žaucer, T., 2008. Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij. CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013«. Zaključno poročilo s predlogom meril za razmejitev mest in odprtega prostora. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo

Statistični urad Republike Slovenije:

http://www.stat.si/tema_splosno_upravno_NUTS.asp

Natura 2000, Biseri slovenske narave:

<http://www.natura2000.gov.si>